Dibuix portada:
Turó de Montgat tal com era l'any 1876,
lloc on es va acordar fundar l'Associació
Catalanista d'Excursions Científiques.
(Enciclopèdia de l'Excursionisme)

Edició:
© Agrupació Excursionista de Granollers
Corró, 10 - 08400 Granollers

Fotocomposició i muntatge:
Francesc Roma

Impressió:
Gràfiques Garrell
Josep Umbert, 24 - Granollers

Dipòsit Legal:
B-19813 - 97

BASES SOCIALS DE L'EXCURSIONISME CATALÀ

Elisabet Andreu i Creus
Francisco Lagardera Otero
Javier Olivera Betran
Glòria Rovira i Bahillo

1. Característiques de la recerca

1.1. Introducció

Aquesta recerca intenta emmarcar l'origen i el desenvolupament del moviment excursionista en la complexa situació social, política, cultural i econòmica que caracteritzà Catalunya durant l'últim quart del segle passat i la primera dècada d'aquest. Si en el seu origen, l'activitat excursionista es caracteritzava pel seu elevat component intel·lectual i per la seva participació en la vida política i social de la societat catalana; amb el canvi de segle i a causa d'una sèrie de nombroses confluències, l'excursionisme ja no té el paper de primer ordre que fins aleshores havia jugat.

Aquest fet, i la creixent popularització de les pràctiques esportives, que es dóna gràcies a una major estabilitat i assentament de la societat industrial i del sistema capitalista, faran que les societats excursionistes siguin -a través de la creació de la Secció d'Esports de Muntanya-, la plataforma en la qual es desenvoluparen els esports de muntanya a començament del nostre segle.

1.2. Objecte de l'estudi

Fer un estudi del paper social i cultural dut a terme pels centres excursionistes catalans a final del segle XIX, i en l'expansiu procés social que afavoreix el massiu sorgiment de noves entitats excursionistes durant l'inici del segle XX i una espectacular proliferació de les activitats que se'n deriven.

1.3. Metodologia

Aquest projecte fa ús bàsicament d'una metodologia de caràcter heurístic, necessària a l'hora de fer un procés d'anàlisi i sistematització de les fonts documentals que ens ha permès una interpretació del fenomen des d'una perspectiva genealògica, amb la finalitat de poder analitzar amb rigor els canvis que van succeir.

1.4. Marc general de la recerca. Els moviments socials a la Catalunya de final del segle XIX

El segle XIX fou a Catalunya un període de grans transformacions econòmiques i socials. Tingueren lloc una sèrie de fenòmens com la consolidació i l'expansió demogràfica, la creixent especialització de l'agricultura i la creació de la indústria, que marcaren la pauta dels esdeveniments.

Tots aquests factors afavoriren la progressiva creació d'una nova estructura social: l'aparició d'una classe obrera amb interessos i ideologia pròpia, la qual, emprenent el camí del sindicalisme de masses, assoleix un protagonisme social i polític sense precedents;

i l'augment del pes específic de la burgesia, segment de la població que cada vegada concentrava una major riquesa.

A partir de la Restauració (1874), la conjuntura econòmica experimentà una forta acceleració, que coincidí amb l'entrada a França de la fil·loxera, factor que determinà de forma clau l'època d'auge econòmic coneguda com la Febre d'Or (1875-1885).

Aquests són uns anys en els quals Barcelona esdevé la capital de Catalunya, un país industrial, conflictiu que planteja tota una sèrie de reptes -producte d'una societat que es mou en una línia moderna- al govern de la Monarquia. Barcelona trenca la diferència provinciana amb Madrid i fa que els capdavanters en els moviments socials trobin un lloc per a les seves iniciatives a la capital catalana. Aquesta tendència, tal com diu J. Termes (1994) establirà una bipolaritat en la societat hispànica entre Madrid i Barcelona. La bipolaritat econòmica, a causa de l'enorme contrast que suposa la indústria catalana respecte a l'economia espanyola, i sobretot la bipolaritat politicocultural, influiran en la creació d'una nova cultura a Barcelona.

Aquesta dualitat, va fer que la intel·lectualitat catalana, mancada d'eines administratives efectives per afrontar els problemes que això suposava, comencés a avançar en les seves elaboracions teòriques sobre el catalanisme. Desencantada de l'experiència social que havia acompanyat el canvi polític i la industrialització, la burgesia local, sota la influència del corrent romantico-conservador de la Renaixença, va preferir reviure la Catalunya medieval i presentar la seva suposada prosperitat com una garantia per al present.

La creació de noves institucions com l'excursionisme, romàntic i científic alhora, fou -com el teatre, la poesia, la novel·la o la premsa- un dels vehicles de difusió del catalanisme, i una base essencial per a la represa de la cultura catalana. El fet que el fenomen excursionista, d'origen fonamentalment burgès i urbà, neixi justament en aquest període, no té res d'anecdòtic.

2. El marc històric en el que va sorgir l'excursionisme

L'excursionisme s'originà a la Catalunya de final del segle XIX, moment en què es contemplava una forta inestabilitat tant a nivell polític com social. Durant aquest període es produïren en el nostre país profundes transformacions, ja que fou un moment en el que els catalans, en el tombant del s. XIX, redescobrien la seva identitat, tant en el pla cultural, com en el polític, econòmic i social.

Catalunya es configurà com una societat moderna urbana en la qual les noves classes socials, resultat de la revolució industrial, tingueren un paper primordial. La societat catalana, i sobretot la barcelonina, es mirallaven en els trets que caracteritzaven l'Europa Occidental del segle XIX. Catalunya fou pionera dins l'Estat espanyol a l'hora d'integrar aquests canvis i de transformar les idees, els valors i les mentalitats. Aquest fet propicià unes condicions econòmiques, socials i culturals que afavoriren un nou tipus de vida, que si les afegim al desequilibri del desenvolupament econòmic català respecte

a la resta d'Espanya[1], podrem entendre perquè fou precisament en aquest període històric que es va gestar el catalanisme polític i cultural.

Hi ha dos trets fonamentals que caracteritzen el període històric en el que s'emmarca l'origen de l'excursionisme. Per una banda, la modernitat, la idea de progrés "Catalunya es renova, Catalunya és moderna, Catalunya és pionera, Catalunya avança, en el terreny industrial, artístic, econòmic, social" (Termes, J, 1994). I, per l'altra, la tradició, ja que aquests canvis esdevenen amb un cert amor al passat, amb l'objecte de redescobrir el passat i recuperar les expressions folklòriques.

Catalunya cerca la seva identitat en el passat, però això sí, a través de l'experiència personal. Sorgirà d'aquí una nova manera d'entendre la relació entre la població urbana i la natura. La burgesia catalana ja no es conformava amb allò que deien els llibres i la poesia de caràcter costumista, sinó que la curiositat la duia a comprovar-ho directament.

"És simptomàtic en tots els casos que fos durant la Renaixença que aparegués el concepte de patrimoni natural, al costat de l'històric, i, doncs com a conseqüència, els primers centres que tenien per finalitat conservar-lo." (Riera, S, 1994) .

2.1. Les transformacions en el món, Espanya i Catalunya a les darreries del vuit-cents

A l'últim quart del segle passat, en la societat europea i l'occidental, en general, el prestigi de la ciència era indiscutible. El seu progrés semblava il·limitat, ho penetrava tot: l'ensenyança, la indústria, la vida. La confluència entre l'herència dels il·lustrats, tan versats en l'ús de la raó, i els objectius de la burgesia cimentats en les grans principis de la Revolució Francesa, afegits a la progressiva instauració del model econòmic capitalista -la racionalització de la vida econòmica-, van afavorir que la ciència s'arrelés profundament en la societat occidental del segle XIX. La ciència, amb la qual tot es podia aconseguir, esdevingué l'ídol del progrés i de la modernitat.

Les produccions científiques dotaren la humanitat de grans avenços tecnològics que incrementaren les possibilitats de desenvolupament, amb una dinàmica molt més accelerada que la que s'havia dut fins aleshores. El vapor acabava de dotar el món d'una xarxa de vies de ferro i marítimes transoceàniques regulars, quan aparegué l'electricitat a l'Exposició de París (1881).

En el 1869 el belga Gramme, inventà la dinamo que transformà l'electricitat en una força motriu que els descobriments del francès Deprez permeteren transportar a distància; en el 1879 circularen els primers tramvies elèctrics urbans; l'americà Edison

[1] "(...) gran part de les accions, reaccions i "tics" característics de la burgesia de Catalunya en les etapes contemporànies, procedeixen evidentment de les conseqüències derivades de la trajectòria que acaba amb el fracàs de l'objectiu final de la revolució política, jurídica i social dels burgesos del conjunt espanyol, així com de les múltiples conseqüències originades per les complicacions sorgides de la realitat negativa que va suposar la no industrialització de la major part d'Espanya al llarg del segle XIX". (Jutglar, A., 1984. pàg.48)

Com diu Antoni Jutglar, l'Espanya del segle XIX vivia una situació dualista entre el centre i la perifèria: a la perifèria se situaven els nous nuclis burgesos, i al centre el poder decissiu a nivell polític, amb uns interessos econòmics molt diferents entre ells. Així doncs, només era possible assolir els objectius globals d'una revolució burgesa i de promoció industrial, si aconseguien un cert control del poder.

oferí al món el llum elèctric (1879). El llum elèctric va permetre multiplicar les hores útils i augmentar encara més l'activitat i les produccions humanes.

El telègraf i el telèfon que foren inventats per Graham Bell al 1876, van disminuir la distància que separava els homes. En 1877, Edison inventà el fonògraf, i s'obriren d'aquesta manera nous horitzons amb la revelació de les ones magnètiques, descobertes i estudiades per l'alemany Hertz, els anglesos Maxwell i Lodge, el francès Branly, l'italià Marconi i el rus Popov, esforç que brindà al món el miracle de la taquigrafia sense fils (1888), que a partir de 1902 va unir Europa amb Amèrica.

Els descobriments vingueren l'un després de l'altre: en 1896 l'alemany Röntgen inventà els raigs X, que permeten la visió a través de la matèria i al 1898 el francès Lumière va descobrir el cinematògraf.

Al mateix temps que transforma les condicions de vida, la ciència s'apodera de la medicina, crea terapèutiques noves i, tot allargant l'esperança de vida, accentuà també el creixement demogràfic. El descobriment dels virus i sèrums per Pasteur, la identificació dels bacils del tifus (1884), de la diftèria, del tètanus, del còlera (1894) i de la pesta, inauguraven una nova era en la història de la medecina. La ciència començava una lluita contra les grans epidèmies, el paludisme i la febre groga, mentre que l'anestèsia i l'asèpsia (1880) eixamplaven el camp de la cirurgia. En el pla social, la higiene, l'assistència mèdica, la instal·lació de conductes d'aigua i el tractament de les aigües residuals, ocasionaren un notable descens de la mortalitat.

Així mateix, en els darrers anys del segle XIX, la vida econòmica adquirí una prodigiosa intensitat, manifestada per la proliferació cada vegada més considerable del capitalisme, l'increment de la producció i l'amplitud dels mitjans de comunicació.

Tant la vida social com la política interior i exterior de les nacions eren dominades per l'evolució econòmica, que al mateix temps es trobava supeditada a les possibilitats financeres que el capitalisme multiplicava. Els guanys acumulats per la indústria i el comerç es concentraven als bancs, els quals feien que sorgissin noves empreses, noves vies de comunicació, que a la vegada feien que augmentessin els beneficis. El capitalisme liberal va posar a l'abast de tothom una sèrie de productes manufacturats, amb preus assequibles, la qual cosa explica l'augment general que van experimentar la majoria de les poblacions europees. A final del s. XIX el nivell mitjà de vida d'Europa i els Estats Units era increïble comparat amb el d'Europa Oriental i Àsia.

El desenvolupament demogràfic fou paral·lel a l'increment de l'activitat econòmica. Entre 1850 i 1900, la població mundial va passar de 1.100 a 1.500 milions d'habitants, i era justament als països en vies de progrés econòmic on la població creixia amb més rapidesa.

La tesi de Karl Marx, segons la qual el desenvolupament industrial havia d'accentuar progressivament la misèria de la classe obrera, era refutada pels fets. Els grans avenços tècnics facilitaren la producció de grans obres d'infraestructura que milloraren la qualitat de vida, i que permeteren fer arribar arreu els mercats d'aprovisionament de les primeres matèries, de manera que les petites explotacions agràries es van ensorrar. Tot això propicià

grans migracions de població a final del segle XIX i primer quart del segle XX, de manera que milions de persones es van veure obligades a desplaçar-se del seu hàbitat natural.

A Catalunya, els anys que conformen el trànsit de la dinovena centúria al segle XX foren presidits per canvis notables. Malgrat les conjuntures desfavorables[1], l'expansió econòmica continua amb força. L'enorme creixement de les ciutats, sobretot de Barcelona, i l'expansió industrial a través de les conques fluvials, mitjançant les colònies, en foren conseqüències importants.

2.2. La situació política i econòmica a Espanya i a Catalunya

A Espanya, sobretot a Catalunya, al llarg de la centúria s'havien produït ràpids canvis. L'augment de l'esperança de vida que van suposar totes aquestes millores tecnològiques i mèdiques, i la progressiva introducció de la revolució industrial, van anar accentuant la diferència entre un interior rural i les regions perifèriques on el mode de producció capitalista era més o menys dominant i on àdhuc hom havia iniciat un procés d'industrialització. Malgrat això, a Catalunya com a la resta d'Espanya, continuà predominant l'agricultura i la ramaderia, de manera que segons M. Izard (1983) "al 1900 les activitats agropecuàries encara ocupaven quelcom més de la meitat del total de la població activa".

Als voltants del 1880 s'inicià un tímid corrent migratori des de la resta d'Espanya cap a Catalunya amb l'arribada essencialment de mallorquins i valencians. Tot i això, podem considerar aquests moviments d'escassa transcendència si tenim en consideració que a Catalunya durant el període 1861-1877 el nombre d'emigrats fou superior al d'immigrats. En canvi, el que es produïa era un important corrent migratori de la població catalana a nivell interior, que anava de la muntanya al pla i del camp a les ciutats. Fou en els anys de final de segle, quan la fil·loxera féu estralls, que es produí una forta emigració cap a Cuba, Buenos Aires, Montevideo, Santiago de Xile i Mèxic.

Amb la Restauració comença l'etapa tradicionalment denominada "la febre d'or" (1875-1885). Durant aquesta conjuntura d'auge econòmic, es revifà el mercat financer català i es van crear societats bancàries i financeres importants.

Segons Vivens Vives[2], el darrer terç del vuit-cents "fou un període de veritable enriquiment per al país". El motiu d'aquest període alcista fou la puja de la indústria vitivinícola, la repatriació de capitals fets a les colònies i la millora de la xarxa ferroviària, la qual afavorí les vendes dels productes catalans a la resta de l'Estat i a l'estranger. Durant la restauració la burgesia catalana va passar per un període d'eufòria i especulació, que va fer de Barcelona la principal plaça financera de Catalunya i d'Espanya.

En el terreny polític caldrà, doncs, emmarcar l'origen del fenomen excursionista en els primers anys de la Restauració, iniciada el desembre de 1874, quan arran del

[1]- Com la plaga de la fil·loxera o la crisi borsària del decenni dels vuitanta.
[2]- Extret de Vilar P.(1987)

cop d'estat del general Martínez Campos a Sagunt, es proclamà Alfons XII com a rei d'Espanya. Aquest fet fou rebut amb satisfacció pels sectors catalans més conservadors, els quals començaven a atemorir-se davant les actuacions del populisme federalista que, després d'una etapa més aviat dispersa, començava a tenir un contingut ideològic i a donar una organització al sindicalisme obrer. És una etapa en la qual liberals i conservadors -dos partits fruit del caciquisme- lluitaren per donar estabilitat política al país.

A Catalunya, fou el grup alfonsí, dirigit per Manuel Duran i Bas, qui passà a ocupar en un primer moment els càrrecs del govern.

Tots aquests fets van fer que a Catalunya hi hagués un cert distanciament entre els intel·lectuals conservadors i els empresaris catalans; i al mateix temps, una certa dificultat per "articular els interessos dels conservadors catalans amb els del conservadorisme espanyol" (Vilar, 1987). És per això, que el partit conservador tingué dificultats per consolidar-se a Catalunya i arrossegar les classes productives.

A Barcelona a les eleccions del 1876, guanyà la candidatura liberal amb Rius i Taulet al capdavant. El 12 de maig de 1876, el congrés aprovà una nova constitució que seria vigent fins al 1931, la qual com diu P. Vilar (1987) establia "un sistema monàrquic, amb sufragi, censitari, restringit, i la tolerància, i no pas la llibertat, de cultes". El segle XIX va assentar les bases del desenvolupament industrial, comercial i financer de Catalunya, procés que va fer créixer les diferències tant econòmiques com socials de Catalunya respecte de la resta de l'Estat espanyol.

Segons A. Jutglar, durant la primera meitat del segle XIX es produí l'acumulació capitalista necessària per propiciar l'arrencada capitalista catalana durant l'últim terç del segle XIX.

Aquesta peculiaritat socioeconòmica explica en gran manera la receptivitat existent en les elits catalanes i en la seva burgesia per abraçar els usos de la modernitat, i és la clau per entendre l'emergència de l'excursionisme científic català justament a final del segle XIX.

2.3. Positivisme, Liberalisme i Socialisme

Els anys en què va néixer l'excursionisme foren de gran agitació a nivell ideològic. Com hem pogut veure, Catalunya, i la societat europea en general, van experimentar un seguit de canvis de conseqüències transcendentals. El canvi és notable i perceptible si mirem les repercussions del positivisme i materialisme -si parlem de pensament social entès en un sentit ampli-, del liberalisme si ens referim als canvis en el terreny econòmic, o del romanticisme a nivell cultural.

Tot i que abans ja hi havia hagut algun precedent, la majoria d'historiadors i sociòlegs coincideixen a posar l'any 1875 com a data d'introducció pública del positivisme a Espanya. Amb dos debats realitzats a l'Ateneo de Madrid, s'aglutinaren dues tendències: per una banda els neokantians i, per l'altra els metges positivistes.

A aquestes dues tendències cal afegir dos grups on es troben els positivistes catalans: en primer lloc, els krausistes partidaris de les idees positivistes com Sanpere i Miquel, que és un personatge representant de l'adscripció catalana al Krauso-positivisme i al republicanisme d'arrel institucionalista que dominaven a Madrid. En segon lloc, cal parlar dels seguidors d'August Comte, Pere Estasen i Cortada -amb una voluntat d'entendre com a totalment evolutiva la naturalesa del desenvolupament social- i Pompeu Gener i Babot, que potser fou qui més estretament va estar lligat al positivisme francès.

En el cas català, es produí una clara identificació entre la intel·lectualitat republicana i el positivisme. Tot i que en el moment de pujada al poder del sistema canovista els partits republicans i els seus periòdics van ser posats a la il·legalitat, hi hagué publicacions recolzades pel sector d'inspiració republicana -com "El Porvenir", dirigida per Isidor Domènech, amb la participació de Pere Estasen i altres notoris republicans del Sexennique es van abocar en la difusió del darwinisme i el positivisme.

Hi havia també una postura força tancada d'un sector conservador de la societat catalana, fet que es demostra amb l'esclat d'un contenciós, que va tenir lloc a l'Ateneu Barcelonès, entre conservadorisme i pensament progressista com a conseqüència d'una sèrie de conferències impartides pel mateix P. Estasen sobre el positivisme.

A nivell econòmic assistim a una sèrie de canvis profunds en el sistema capitalista i de polèmiques provinents de la interpretació de socialistes i individualistes del liberalisme econòmic. Les argumentacions del liberalisme econòmic foren introduïdes a casa nostra, no pas a través del coneixement de l'economia clàssica anglesa, sinó a través d'obres de caire més divulgatiu provinents de França, sobretot de Jean Baptiste Say (1767-1832) i Frédéric Bastiat (1801-1850).

La postura que adoptà el sector conservador i proteccionista català es mantenia en el terreny del liberalime econòmic, malgrat que això els va suposar una lluita contra el lliurecanvisme.

Pel que fa a l'esquerra, el liberalisme va tenir força influència en el moviment democràtic i en el republicanisme. D'aquí sorgí una polèmica entre els qualificats d'individualistes, que s'identificaven molt més en els preceptes del liberalisme econòmic, i els anomenats socialistes.

Les diferències entre uns i altres es situaven sobretot en la defensa de l'economia liberal[1] i la defensa d'una "economia moral" reclamada des d'un bon començament per la militància obrera del vuit-cents.

L'obrerisme fins aleshores havia estat plantejat d'una manera més pragmàtica, però ara, influït pels corrents ideològics més moderns -com l'anarquisme i el marxisme en segon pla-, començava a tenir un petit nucli intel·lectual que malgrat que era minoritari, era qui traduïa i divulgava les novetats de l'època. D'aquesta manera entraren a Catalunya i primer a Barcelona, les idees del cientifisme obrer. Aquest cientifisme pretenia lligar

[1]. Com diu Pere Gabriel (1994) "Per als individualistes, l'Estat havia de ser un simple garant de l'ordre i la llibertat, i el món econòmic devia ser, en paraules de Castelar, un coto inviolable sometido a la espontaneidad social".

la revolució amb la ciència: l'evolució científica donà lloc a una transformació de les relacions i de les estructures de classe.

Com ens explica J. Termes (1994) "Als anys vuitanta hi haurà, paral·lel al desenvolupament d'un sindicalisme molt de peu a terra, l'evolució d'un pensament anarquista que fa una demanda a la societat, als intel·lectuals, als científics, als escriptors, perquè col·laborin en aquest projecte de revolució social, perquè creu que la revolució social deriva i dimana exactament, o és un correlat exacte, de la revolució científica."

Per altra banda, a mida que anava augmentant l'existència de la classe treballadora proletaritzada, es produïa un interès creixent sobre l'anomenada "qüestió obrera". Des del sector més tradicional i partidari del conservadorisme catòlic generalment es relacionava aquesta "qüestió social" "amb un ordre sobrenatural i religiós" (Gabriel, P. 1994), o bé l'interès es resumia amb el d'evitar la posibilitat de mobilitazació de les classes obreres i populars.

Malgrat això, aquesta és una època que sense cap mena de dubte podem titllar de satisfacció a nivell polític i d'eufòria a nivell econòmic. Aquests factors faran que a Catalunya durant aquest període es consolidi la burgesia, i s'afavoreixi també la progressiva formació d'un estament que a partir d'aleshores començà a tenir una certa autonomia: la intel·lectualitat. Ens referim als escriptors, pintors, músics, dibuixants, pensadors...

2.4. Renaixença i Catalanisme

A Espanya, a l'època en què va sorgir l'excursionisme hi va haver indubtablement un canvi de perspectiva a nivell intel·lectual, científic i filosòfic, que va permetre la difusió -si bé l'acceptació no va ser majoritària, sí que hi va haver un grup que es mostrà receptiu- de teories com el Darwinisme, que formaven part de la filosofia positivista. Cal no oblidar, però, que al mateix temps que aquest despertar a què acabem de fer referència, a Catalunya es donava un altre fet, la Renaixença, moviment que va ultrapassar l'àmbit literari i històric que tradicionalment se li assigna. La Renaixença[1] ja es va començar a insinuar a final del s. XVIII, però podem considerar que es va iniciar pròpiament en la dècada del 1830 -es pren com a data anecdòtica el 1830, data de publicació de l'oda "La Pàtria" de Bonaventura Carles Aribau- i es va definir i consolidar entre el 1850 i el 1880. Va constituir un intent de recuperar una consciència catalana diferenciada (sobretot mitjançant el passat medieval i la tradició popular) i d'adaptar a Catalunya el corrent romàntic general a tot Europa.

Un fet emblemàtic de la Renaixença, fou la recuperació dels Jocs Florals de Barcelona, que va tenir lloc al 1859. Amb poc temps, els Jocs Florals esdevingueren la plataforma literària més important arreu del Principat. Aviat esclatà, però, la polèmica entre els

[1]- "Intent de recuperar -i definir- una consciència diferencial catalana i alhora d'adaptar alguns dels corrents més vius de la cultura europea. L'intent es va fer en tots els camps de la creació i posant en joc ideologies sovint oposades."(Molas, J. 1978).

defensors de la "gaia festa" i els seus detractors que la titllaven de socialment elitista i d'arcaïtzant en la llengua.

De qualsevol manera, és innegable que els Jocs representaren una forma de divulgació entre amplis sectors de la població de l'ús culte de la llengua catalana. Des d'un primer moment homes que formaven part de la intel·lectualitat catalana, els recolzen amb un viu interès per dignificar els Jocs, i això només té una explicació: els intel·lectuals se senten identificats amb allò que representa aquest organisme, o com a mínim no n'obstaculitzen la consolidació.

Com ja s'ha dit, la Renaixença va tenir una influència notòria en àmbits que transcendeixen el fet purament literari. Podem atribuir-li a més una sèrie de canvis pel que fa a les manifestacions sobre la llengua, els costums, l'art i la ideologia. Catalunya cerca senyals d'identitat entre els seus historiadors i literats, en la tradició popular i el patrimoni cultural.

És així com a Catalunya es va gestant allò que ha de donar un nou impuls al país i que va fixar la nova mentalitat i els nous valors simbòlics: el catalanisme.

Cal tenir en compte, però, com diu J. Termes (1994), que la societat no és catalanista de cop, sinó que el procés és més aviat lent. Com diu J. Casassas (1994), amb la intenció de desmitificar el nacionalisme català com a fet sovint atribuït de manera "natural", cal recordar que a les darreries del vuit-cents, el món cultural català era més aviat bicultural, o si més no, una "mena de particularitat deformada de la cultura general hispànica".

A la dècada dels setanta ens trobem amb personatges destacats de la intel·lectualitat catalana que senten la necessitat de teoritzar sobre la presa de consciència d'aquesta cultura diferencial, i d'aquest procés de recuperació no només de la llengua, sinó de tot allò que identifica el poble català. De totes maneres, el primer gran teòric del catalanisme fou Valentí Almirall, autor del llibre *Lo catalanisme*, editat el 1886.

Aquesta publicació i la seva rèplica provinent del sector català més conservador, *La tradició catalana* de Torras i Bages (1892), van proporcionar els referents intel·lectuals que juntament amb les Bases de Manresa, donen a Catalunya un primer projecte d'estatut d'autonomia. "Des d'ara el catalanisme, encara que no sigui unànimement compartit, és la columna vertebral de la societat catalana, el tret significatiu del país, la realitat que el poder central no pot defugir". (Termes, J. 1994).

La difusió d'aquest catalanisme es fa mitjançant el teatre, la poesia, la premsa. L'església hi juga també un paper important, tant per la prèdica com per les escoles de les parròquies. També serà de gran rellevància el paper d'entitats privades amb funció pública, com l'Ateneu Barcelonès i el de societats -recordem que aquesta és l'època de l'associacionisme- com les excursionistes. Amb la creació de centres d'aquestes característiques arreu del territori català, el catalanisme deixarà de ser exclusivament barceloní per estendre's no només a la resta de Catalunya, sinó també a les Illes Balears i al País Valencià.

2.5. La burgesia catalana i el model intel·lectual conservador

L'asimetria estructural entre la burgesia catalana i la resta de societats peninsulars oferia serioses dificultats al patriciat català per tirar endavant estratègies que contribuïssin a les transformacions polítiques, econòmiques i socials de la modernitat. En aquest sentit, val a dir que la Renaixença significà una recuperació de l'hegemonia cultural, ideològica i econòmica catalana, mancada però d'instruments polítics d'arrel estatal.

La burgesia catalana de l'últim quart del vuit-cents, atès el seguit de circumstàncies que condicionaven llur posició, respongué amb la voluntat de fer més sòlid i estable l'ordre capitalista. El conservadorisme català vuitcentista fou una resposta intel·lectual genuïnament burgesa.

La burgesia esdevingué la classe hegemònica políticament i econòmicament. Per tant, durant la Restauració i fins al desastre colonial de 1898, predominà un catalanisme conservador, elitista, catòlic i amb connotacions neoromàntiques, que defensà la conscienciació nacional sobre qualsevol participació en la vida política activa.

Borja de Riquer (1983) ens diu sobre això:

"La burgesia catalana del darrer terç del segle XIX era poc ambiciosa en el terreny polític i profundament conservadora de la situació assolida. Tenia, evidentment, discrepàncies respecte a la política econòmica del govern de Madrid, i en aquest sentit organitzava campanyes de protesta i exigia mesures proteccionistes. Però en el fons no tenia cap programa polític que pogués significar una reforma del sistema de la Restauració en un sentit descentralitzador".

Davant d'aquesta situació, personatges com Valentí Almirall, un dels que lluità per evitar que es consolidés aquesta situació, restaren aïllats dins el moviment catalanista, mentre la burgesia catalana col·laborava en el sistema de la Restauració i participava en el seu joc polític.

Aquesta, però, era només una part de la realitat catalana: la mostra de la subordinació política de Catalunya dins l'Estat espanyol. Al marge d'aquesta realitat, subordinada i esmorteïda, els sectors catalans conservadors es manifestaren moderns: "volen una societat en la qual l'opinió conservadora estigui mobilitzada i adequadament vertebrada, i que això doni per resultat que el seu domini sobre la societat es produeixi per consens, per mobilització i consens, no per frau electoral" (Fontana, J, 1994).

Com a conseqüència d'aquesta situació, sorgí el catalanisme polític, una identitat política conservadora que combinava la defensa social del vell conservadorisme, amb l'intent de posar-lo a la pràctica dins un nou marc polític que trencava amb la concepció de l'Espanya única. D'aquesta manera, es consolidà el domini burgès a Catalunya i el catalanisme prengué un tarannà propici a identificacions interclassistes, fet que afavorí la neutralització de les respostes socials a aquest domini.

3. L'excursionisme català a l'últim quart del segle XIX

Els excursionistes catalans del segle passat, influïts pel corrent romàntic present aleshores a tota Europa, pretenien crear un coneixement científic i al mateix temps, recuperar tot allò que era símbol d'identitat del poble català, com la llengua, la literatura, les arts, els costums, les tradicions... No serà fins a la primera dècada del nostre segle, després de força anys de polèmica, que les activitats de l'excursionisme català donaran el tomb, i es decantaran per un excursionisme molt més esportiu i turístic.

Joan Maragall definia així l'excursionisme del darrer terç del vuit-cents: "el nostre excursionisme no és pas un esport, no és pas un esbarjo, no és pas un estudi, que és un amor"[1]. Aquesta fou una de les característiques més notables del primer excursionisme a Catalunya; és a dir, es tractava d'un excursionisme molt poc esportiu. L'excursionisme català és fill de la Renaixença i com a tal l'hem d'entendre, sobretot en els seus primers vint-i-cinc anys, com una manifestació cultural i no pas esportiva.

El cientifisme era aleshores una de les expressions més refinades de la modernitat i el descobriment de les tradicions catalanes una actitud positiva del catalanisme. Ambdues tendències, cientifisme i catalanisme, són part de l'origen de l'excursionisme català del segle XIX.

3.1. Les primeres entitats excursionistes

El primer organisme excursionista d'àmbit nacional fou el que s'anomenà Associació Catalanista d'Excursions Científiques, fundada en 1876 sota l'empenta de Josep Fiter i quatre components més. Aquesta associació tenia el seu antecedent immediat en un grup d'estudiants de Vilafranca del Penedès encapçalat per Enric X. Vidal i Valenciano[2], i en què s'anomenà la "Societat X", creada per dotze joves que com diu J. Iglésies pretenien donar a la societat "un caràcter tenebrosament clandestí i secret" condició que "s'avenia amb el romanticisme de l'època i complaïa la imaginació jovenívola i exaltada pels moviments carbonaris i garibaldins italians"[3]. Aquests dotze joves, entre els quals hi havia J. Fiter i R. Arabia, al mateix temps que sentien un profund amor a la terra, pretenien construir un exèrcit d'estudiosos i coneixedors de la seva pàtria, perquè sabien que no n'hi havia prou amb les tertúlies literàries per a poder assolir els objectius de la Renaixença.

Independentment de la "Societat X", hi havia també un grup d'estudiants de la llotja, amb Eudald Canibell al capdavant, que es dedicaven a fer sortides els diumenges i dibuixar curiositats arqueològiques. Fou J. Fiter, un membre d'aquest grup, que juntament amb quatre components més fundà la primera entitat excursionista de la península, el

[1]- Citat a "L'home que ha de treballar i jugar" a Història. Política, societat i cultura dels països catalans. Enciclopèdia catalana. Barcelona, 1995.

[2]- Aquest grup d'estudiants penedesencs, van fundar a Barcelona una associació destinada a fer sortides estiuenques domiciliada a Vilafranca. Van tenir el recolzament de personatges com Milà i Fontanals, Llorens i Barba i del doctor Morgades (després bisbe de Vic).

[3]- Iglésies, Josep. *Enciclopèdia de l'excursionisme*. Vol. I. Ed. Rafel Dalmau. Barcelona, 1964.

dia 26 de novembre de 1876 al peu del turó de Montgat. Aquesta data és considerada, segons un article publicat amb motiu del vint-i-cinquè anniversari de la fundació del Centre Excursionista de Catalunya, "(...) la data inicial, el punt de partida, el començ de nostra actuació, mai interrompuda i progressivament continuada"[1].

Els membres de la societat X, que es dissolgué al cap de cinc anys, s'integraren a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC), associació que segons els mateixos excursionistes, "és i deu ésser tinguda per la primera veritable societat excursionista catalana"[2].

L'ACEC es va reunir per primera vegada el dia 3 de desembre de 1876, sota la presidència de Romà Arnet. En aquella primera reunió es va nomenar la Junta Directiva que quedà constituïda de la manera següent: Josep Fiter i Inglès, president; Marçal Ambrós, secretari; Pau Gibert, tresorer; i poc després s'afegia Eudald Canibell en qualitat de secretari segon.

Com diu l'article primer del seu reglament "Ab lo fí d'investigar tot quant meresca atenció baix los conceptes científich, literari y artístich en nostra benvolguda terra, 's crea una societat que's titolará "Associació Catalanista d'Excursions Científiques" comprenent aquest terme las diferentas ramas del saber humá"[3]. És per això que inicialment, es crearen tres seccions: una de científica, una d'artística i una de literària, que més endavant es van anar subdividint i donant vida a noves seccions per tal d'adaptar-se a les necessitats dels membres de l'Associació i com veurem més endavant, a les de la societat catalana en general. Els primers presidents de les seccions, des del 4 de febrer de 1877, foren: Roman Arnet de la científica; Ursí Mitjans de l'artística i Ramon Arabia i Solanas de la literària.

Però no fou fins al 2 de maig de 1877 que es constituí la Junta Directiva definitiva, presidida també per J. Fiter, amb Cèsar August Torras i Eudalt Canibell com a secretaris primer i segon, i Carles Garcia Vilamala com a tresorer, el qual va ser més tard, a començament de 1878, el primer president de la Secció Topogràfico-Pintoresca.Les primeres reunions tenien lloc en un domicili particular, el del senyor Canal i Febrer, situat al carrer de Fenosa. Però a mitjan any 1877 l'ACEC va adquirir el segon pis de la casa on s'havia edificat antigament, a l'època dels romans, el temple d'Hèrcules, al carrer Paradís número 10; edifici que com aleshores, encara conserva al seu interior tres grans columnes de l'antiquíssim temple.

El dia 21 de setembre de 1878, arran d'una escissió provocada per una sèrie de conflictes interns[4], fou fundada per J. Fiter, E. Canibell, M. Ambrós, R. Arabia i 48 persones més, l'Associació d'Excursions Catalana (AEC). Aquesta entitat va tenir com a seu el "Fomento de la Producción Nacional", al carrer dels Gegants número 4,

[1]- BCEC. Les bodes d'argent de nostre butlletí. Any XXV. Barcelona, abril 1915. Núm 243.

[2]- Idem.

[3]- Extret del Llibre d'actas de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas. 1876.

[4]- Quan hi va haver l'escissió, els sis fundadors de l'ACEC van enviar un "remitit" a La Renaixensa en el qual anunciaven l'escissió i donaven per explicació únicament "que s'havia desvirtuat allò que ells entenien per excursionisme".
Extret de : Saurí i Pujol, M. A. Tesi de Llicenciatura: Associació d'Excursions Catalana. 1878-1891.

primer pis. La primera Junta Directiva estava presidida per Francesc Xavier Tobella i formada també per J. Fiter com a conservador; Ramon Arabia i Solanas, bibliotecari; Rafel Tintoré Oliveras, tresorer i Eudald Canibell que feia de secretari. A la Junta Directiva de l'ACEC també hi hagué canvis, i a partir de llavors fou presidida per Eduard Tàmaro.

L'Associació d'Excursions Catalana tenia inicialment una única secció de Folklore Català i a més de crear una Biblioteca Popular, va mantenir relacions amb els creadors del folklore andalús (un dels quals fou Antonio Machado, pare dels coneguts Antonio i Manuel).

El 20 de novembre de 1878 va aparèixer per primera vegada el butlletí de la "Catalana", i el dia 30 del mateix mes va veure la llum el butlletí de la "Catalanista".

L'escissió i les diferències que hi va haver entre la "Catalana" i la "Catalanista", tot i que sovint s'atribueix a dissidències i personalismes, van ser fruit, al nostre entendre, de dues tendències força diferenciades: una d'elles partidària de conservar el caràcter més culte i elitista de l'entitat, amb intencions de construir de manera col·lectiva els coneixements d'un projecte intel·lectual comú i l'altra amb un desig d'integrar i divulgar el vessant més pràctic de l'excursionisme, amb una concepció més pintoresca. Tot i així, tant els del *Sant Mus literari* o *societat d'escurçons*, com els de *la Farigola* -que era com s'anomenaven entre si, a vegades de manera despectiva, els components de la "Catalanista" i la "Catalana" respectivament-, tenien una voluntat eminentment patriòtica i van utilitzar la rivalitat que va sorgir entre elles d'esperó, motivant-les per fer les múltiples tasques que les van ocupar durant els dotze anys que va durar la separació.

Molts excursionistes intentaven mantenir-se al marge d'aquesta dualitat i formaven part de les dues associacions, convençuts que aviat hi hauria una nova fusió que permetria treballar més profitosament, i que expandia més l'obra de l'excursionisme català. Ambdues associacions van conviure intentant ja des de 1879 una nova unificació.

El 1879, ja es parlava de la necessitat d'acoblar de nou les dues entitats. Des del febrer de 1880 fins al juny d'aquest mateix any, es van fer diverses gestions, s'exposaren unes bases de discussió per dur a la pràctica la fusió esmentada, però sense èxit, ja que dins de la "Catalanista" hi va haver oposició, i es mostraren intransigents a l'hora d'exigir que el nom de la nova entitat fos el de la més antiga de les associacions. Aquesta reivindicació es contradeia amb la primera base presentada a la reunió del dia 4 de maig de 1880 a casa del Sr. Fiter: "La Associació fusionada portarà un nom diferent del de cada una de las actuals, pero en que s' transparenti ben clarament l'objectiu excursións"[1]. Al butlletí de maig i juny de 1880 la "Catalana" publicà una circular sobre la fusió , exposant que "la gran dificultat consistia en lo canvi de nom", per això en el sí de la "Catalana" "se produhí inmediatament per tal fet unanimitat absoluta sobre una cosa: sobre la impossibilitat de fer la fusió per ara" afegint però, "Que jamay se diga que l'Associació d'Excursions

[1]- BAEC. Circular sobre la fusió de la "Associació catalanista d'excursions científicas" y de la "Associació d'Excursions Catalana". Any III Maig i Juny de 1880. Núm. 19 i 20.

Catalana s'ha oposat á la fusió; no; la vol, però la vol digna y, en los sacrificis que á cada Associació imposi, completament igual."

El dia 16 de gener de 1882 el diari "La Renaixensa" anunciava que en un dinar que es celebrà entre els membres de l'antiga i nova junta directiva de la Catalanista, s'havia brindat per la fusió entre les dues associacions. Aquesta manifestació espontània, va tenir cert recolzament en altres ocasions, com el brindis amb què el senyor Joaquim Riera i Bertran -president de la "Catalanista" i guanyador del premi d'honor dels Jocs Florals de l'any en qüestió- obsequià a la "Catalana", en un dinar en reconeixement dels poetes premiats als Jocs Florals. Tot semblava afavorir la fusió de les associacions, de manera que es van començar a fer els tràmits necessaris. Però quan les respectives comissions es van reunir per proposar de nou les bases de la fusió, la "Catalanista" tornà a insistir a fer de la inclusió del mot *catalanista* al nom de l'associació, una qüestió sine qua non, la qual cosa va fer fracassar de nou l'intent de fusió.

No se'n tornà a parlar amb caràcter oficial fins a l'any 1890, ocasió en què les associacions van delegar el poder i les facultats a llurs presidents: Francesc Ubach i Vinyeta i Francesc Maspons i Labrós. El 22 de setembre de 1890 es realitzà finalment la fusió, que fou ratificada més endavant, a les sessions del 20 i 22 de febrer de 1891. La nova associació va prendre el nom de Centre Excursionista de Catalunya, entitat que encara perdura als nostres dies i que tenia com a principal finalitat estatutària "recórrer las comarcas de Catalunya á fí de conéxer, estudiar y conservar tot lo que hi oferescan de notable la naturalesa, la historia, l'art y la literatura en totas llurs manifestacions axís com la llengua, las tradicions, las costums de sos habitants, valentse del excursionisme pera divulgar llur conexement y fomentar l'estimació que merexen", i fent constar en el seu reglament que la nova associació era fidel seguidora d'aquella associació fundada feia més de catorze anys.

3.2. Les persones

"Lo alpinisme ha tingut son bressol en las classes elevadas y es fill llegítim del sigle dels cafés y del carbó de pedra"[1].

La història social emfatitza la seva preocupació disciplinar per conèixer els protagonistes dels fets històrics, ja que les grans decisions polítiques o els fets públics o privats de la vida quotidiana, tenen en les persones i els seus rols i perfils socials, fonaments interpretatius per tal de conèixer els trets que caracteritzen una determinada època històrica.

Una investigació històrica com la que es pretén fer, no tindria bases epistemològiques prou sòlides si obviés una aproximació social al darrer quart del segle XIX català, i més concretament barcelonès, a través del fil conductor que generen algunes pinzellades sobre aquelles persones que van fer possible, gràcies a les seves idees i esforços, el naixement i el desenvolupament de l'excursionisme català.

[1]- Arabia i Solanas, Ramon. "Los clubs alpins i las associacions d'excursions". BAEC. Any II. Abril de 1879. Núm. 6.

3.2.1. Els antecedents

Malgrat que el nostre estudi de l'excursionisme català és abordat a partir del seu desenvolupament institucional (ACEC, AEC i CEC), és indispensable tenir en compte certes actituds i fets d'algunes persones, que al llarg del segle XIX van sembrar la llavor de les inquietuds excursionistes.

Un d'ells fou Francesc Xavier Parcerissa (1803-1876), considerat pels mateixos excursionistes com un dels iniciadors del moviment i pensament excursionista.

"La Associació Catalanista d'Excursions Científiques deu sempre esmentar-lo ab gratitut per lo molt que condensá en sa gloriosa empresa y proclamar en altas veus com lo verament práctich y teórich iniciador del pensament que la anima y que deu guiarla en lo camí fins avuy felisment emprés (...) ell fou lo primer excursionista catalá"[1].

Es dedicava a dibuixar flors i ornaments a teixits i brodats. Va començar a interessar-se pel monuments arran de la novel·la "L'últim Aleencerrage" que duia una descripció de l'Alhambra i la va anar a visitar. A partir d'aquí va començar a dibuixar monuments com la catedral de Barcelona. Fruit de la seva dedicació al 1839 inicià juntament amb Piferrer una monumental obra que tenia diversos col·laboradors i que s'anomenà "Recuerdos y bellezas de España".

Cal parlar també de Joan Isern i Batlló (1821-1867), un gironí que estudià al seminari d'aquesta mateixa ciutat durant cinc anys i després a Barcelona, per tal de poder assistir a classes de botànica que era la seva vertadera afició. Més tard tornà a Girona per estudiar medicina. Mentrestant es dedicà a fer un herbari de les plantes que recollia fent excursions.

L'any 1851 va ser traslladat a Madrid per fer de colector del Museu de Ciències Naturals i continuà allí els seus estudis de medecina. Viatjà a les Illes Canàries i a Amèrica del sud des d'on recorregué aquest subcontinent de dalt a baix tot completant els seu herbari.

Tampoc no podem obviar persones de la vida pública o privada que, sense ser activistes ni fer menció expressa de l'excursionisme, van promoure tota una sèrie d'idees i d'actituds en pro del redescobriment d'allò que era català i del catalanisme, del retorn a la pròpia territorialitat i tot allò que havia florit a Catalunya durant segles. En aquest sentit cal mencionar el federalista Francesc Pi i Margall, el qual en una conferència sobre "Escursionistas Catalans Célebres", era considerat per Antoni Aulèstia i Pijoan com un dels precursors de l'excursionisme català, destacant l'obra que publicà el 1842 titulada "Catalunya", i que fou fruit de les seves excursions.

[1]- MACEC. Vol. II. 1878.

3.2.2. Els primers fundadors

Ja hem abordat el context cultural, social i polític en què tenia lloc la vida quotidiana dels barcelonins a les darreries del vuit-cents. És per això que no ens ha de sorprendre, a tenor dels antecedents que hem descrit, que sis joves burgesos es disposessin a tirar endavant una societat excursionista.

Quan ens referim a burgesos, ho fem en el sentit que en aquell temps històric tenia aquesta accepció sociològica, com a mínim des de la nostra perspectiva actual. Val a dir, que allò que és considerat burgesia dins de la historiografia té grans i importants diferències, a les quals ens referirem més endavant; avancem però que es tractava de participar d'unes idees liberals, amb tendència cap al procés social, polític i cultural, i d'un gran desig per aconseguir la modernitat per al seu país. Aquestes idees i actituds que van transformar el món occidental entre els segles XVIII i XIX, també es van arrelar fortament a Catalunya.

Dels sis joves fundadors de l'ACEC, els qui van tenir més transcendència dins el món excursionista foren per una banda Josep Fiter i Inglès, que va néixer el 25 de novembre de 1857 i que quan es va fundar l'ACEC tenia 19 anys. Va estudiar filosofia i lletres, pèrit mercantil i fou alumne de l'escola de belles arts de la llotja. Als 15 anys fundà "La bandera Catalana"[1], setmanari català que impulsà l'estima i la coneixença dels principals monuments catalans; i, per altra banda Eudald Canibell que tenia 18 anys quan es fundà l'ACEC i era nascut el 1858. Es tractava d'un obrer tipògraf de tendència anarcosindicalista lleugerament il·lustrat. Els excursionistes que ell capitanejava vestien d'obrer.

Els altres quatre eren: el tarragoní Pau Gibert i Ricard Padrós que eren escultors, Romà Arnet que era col·leccionista i naturalista i Marçal Ambrós que fou llibreter.

Volem fer palès que no fou fruit de l'atzar ni de la casualitat que aquests sis joves es reunissin amb la finalitat de crear l'associació. Ni eren fills de l'alta burgesia -més preocupada per emparentar-se amb la rància aristocràcia-, ni de grans empresaris i industrials, que recolzaven el pactisme conservador. Es dedicaven a professions lliberals, si més no, a activitats que promovien aquest sentiment. Només Eudald Canibell treballava per compte d'un altre, però era tipògraf, un sector de l'obrerisme especialment conscienciat per la necessitat d'il·lustrar-se i progressar. A Catalunya, aquest tipus d'obrerisme, molt vinculat al sentiment burgès pel que fa a la necessitat de transformar les estructures socials, va tenir una especial incidència social amb la fundació del CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria) a començament del nostre segle.

[1]- Fou substituït per "La Rondalla" l'any 1876 i per "L'escrit de Catalunya" en 1879.

3.2.3. Altres excursionistes importants

No volem deixar de banda, certs personatges que sense formar part dels primers fundadors de les entitats excursionistes han tingut un paper clau en les actituds excursionistes, sobretot en el procés que analitzarem més endavant i que va suposar la progressiva transformació del primer excursionisme -de tendències més cultes i elitistes- a un excursionisme més esportiu i utilitari.

Aquest és el cas de Cèsar August Torras (1852-1923), que tenia 24 anys quan es va fundar l'ACEC i feia d'agent de canvi de borsa. Formà part de la societat X i la presidí. Fou vicepresident de l'ACEC durant el 1881, president de l'ACEC el 1886, 1887 i 1888 i elegit president del CEC en els períodes 1902-1915 i 1921-1923. Va ser en el període de la seva presidència quan al CEC tenen lloc els canvis més profunds[1]: per una banda l'acceptació de la dona com a membre del CEC i per l'altra, la progressiva incorporació del vessant més pràctic i esportiu de l'excursionisme (creació de la Secció d'Esports de Muntanya). Fou el propulsor del primer aplec i dels congressos excursionistes i autor dels nou volums "Pirineu Català".

Un altre personatge important per aquest procés fou Ramon Arabia i Solanas (Mataró, 1850-Barcelona 1902). Tenia 26 anys quan es fundà l'ACEC i era intèrpret i jurat de les llengües francesa, anglesa, italiana i alemanya. És probablement per això que fou capdavanter pel que fa a les relacions internacionals en el terreny de l'excursionisme. L'any 1879 ja va assistir, com a representant de l'AEC a la II Conferència Internacional dels Clubs Alpins. Va ser president de l'AEC des de 1879 fins a 1884 i era qui dirigia les publicacions de l'associació. A causa de la seva iniciativa en 1885 es creà la Secció de Folklore Català de l'AEC.

Un altre personatge -cèlebre entre els excursionistes per les seves guies i els seus coneixements sobre toponomàstica- fou Artur Osona, que va néixer a Barcelona l'any 1840. Va publicar el 1880 la primera guia de les terres catalanes: la "Guia General de las Montanyas del Montseny" amb tres versions, la catalana, la castellana i la francesa. Lligat primer a l'ACEC i després a l'AEC, va escriure catorze volums sobre els Pirineus, les Guilleries, el Vallès, el Montseny, Montserrat i les muntanyes del Camp. La presència de noves guies contribuïa a eixamplar els horitzons de l'excursionisme català i fou bàsica més endavant per afavorir l'expansió del vessant més esportiu de l'excursionisme.

3.2.4. Excursionistes destacats dins el món intel·lectual de l'epoca

Amb poc temps tant l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, com més endavant l'Associació d'Excursions Catalana, van començar a adquirir un cert pes específic dins el món cultural català. Aviat en formaren part la majoria dels intel·lectuals

[1]- Una vegada més, ens adonem que les casualitats no tenen cabuda en la nostra història: fou justament un agent de canvi de borsa qui va protagonitzar i canalitzar el gran canvi que va suposar pel CEC a nivell ideològic, el fet de incorporar les noves pràctiques esportives emergents a tot Europa.

de l'època, que abocaven a les planes dels butlletins i en les vetllades literàries que l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques organitzava, bona part de les seves inquietuds, sobretot a nivell cultural.

Podem parlar de personatges com Àngel Guimerà que fou director del diari "La Renaixença", d'Antoni Gaudí que va ser vocal de l'ACEC durant els anys 1881 i 1882, de Jacint Verdaguer del qual és prou coneguda la seva faceta excursionista, de l'escriptor Narcís Oller[1], de Valentí Almirall[2] que fou membre de l'ACEC, de Jaume Collell director de "La Veu del Montserrat" diari amb tendències polítiques de caràcter regionalista i catòlic[3], de Joaquim Vayreda[4] membre de l'escola de pintors d'Olot, de Miquel Utrillo que fou secretari de l'AEC, de Pompeu Fabra[5] que fou soci del CEC i que va impartir diversos cursos de gramàtica entre els excursionistes, o de Santiago Rusiñol i Ramon Casas ambdós membres de la bohèmia rosa del moment, promotors de les conegudes festes modernistes a Sitges.

3.2.5. Els excursionistes a grans trets

Aquest breu repàs a partir de les pinzellades biogràfiques d'alguns excursionistes de l'època, posen de relleu l'especial protagonisme social que la mitjana burgesia va tenir a Catalunya en el procés de transició cap al capitalisme. Un sector hiperactiu, molt conscienciat que el procés era inevitable; d'aquí la seva implicació cultural, social i segons els moments també política.

En l'estudi realitzat (vegeu el quadre) queda prou demostrat que les casualitats i les contingències històriques queden fora de context. Hem tingut en compte un indicador socioeconòmic decisiu, com és la professió o ocupació dels socis de l'AEC entre 1878 i 1882, ja que aquesta ha estat l'associació a la qual hem tingut accés.

Es constata clarament que el sector comercial i industrial és majoritari com a àmbit de dedicació econòmica i laboral dels associats. Aquesta dada ens fa adonar de que aquests sectors començaven a ser hegemònics, pel que fa a la dinàmica social en l'àmbit català.

[1]- Nascut a Valls el 1846, s'instal·là a Barcelona en acabar els estudis de dret. Fou funcionari de la Diputació i procurador dels Tribunals. Va guanyar el primer premi en els Jocs Florals de Barcelona l'any 1879 i va escriure novel·les com "L'escanyapobres" (1884) o "La Febre de l'Or" (1890-92).

[2]- Curiosament abandonà les llistes de l'ACEC el 1888, el mateix any que va decidir deixar de banda la vida política.

[3]- Pertanyia al cercle anomenat tradicionalment Vigatà.

[4]- Joaquim Vayreda membre d'una il·lustre família olotina, fundà l'any 1869 el Centre Artístic d'Olot. L'escola d'Olot, pairalista i tradicional, conreà el paisatgisme naturalista.

[5]- Sense ser grans experts pel que fa a les qüestions lingüístiques, és fàcil observar tot fent un recorregut per les planes dels butlletins del CEC, com el català utilitzat pels excursionistes evolucionà juntament amb els avenços ortogràfics i gramaticals que va anar patint la nostra llengua. Aquest fet, segurament el podem atribuir a la preocupació que sempre van mostrar els membres de les associacions excursionistes per la necessitat de conservar aquest tret diferenciador de la cultura catalana, però també sens dubte a la influència de la personalitat de Pompeu Fabra que des de molt jove s'afermà en ell la voluntat de dedicar-se a l'estudi i difusió de la llengua catalana. Tots els seus esforços des del primerenc "Ensayo de la gramática del catalán moderno" (1891), la "Contribució a la gramàtica de la llengua" (1898), el "Tractat d'ortografia catalana" (1904), fins la "Gramàtica catalana" (1918) i l'"El diccionari general de la llengua catalana" (1932) anaven encaminats al perfeccionament i ordenació de la llengua catalana.

Un altre sector econòmic que cal destacar, tot i que és considerablement menor, és el de les professions lliberals. Lluny de la casualitat, aquest segment social va suposar durant el llarg procés de conquesta de la modernitat, una avanguarda ideològica molt activa. Tant la seva posició social (metges, advocats, arquitectes...) com la seva sensibitat i preparació cultural, els convertien en vertaderes elits pel que fa als ideals moderns i de progrés. Fins i tot el sector dels artistes, consignat en el quadre de forma separada, podria englobar-se dins aquest segment social, si tenim en compte les seves possibilitats d'autoorganització del treball propi, ja que en sentit estricte això és el que vol dir la designació de professió lliberal.

Dedicacions dels que van ser socis de l'Associació d'Excursions Catalana entre 1878 i 1882 [1]

Sector industrial i comerç	
Comercial	82
Propietaris/hisendat	14
Industrial/fabricant	13
Argenter	5
Impressor	3
Fuster/ebenista	3
Pagès	2
Llibreter	2
Pèrit mercantil	2
Optic	2
Rellotger	2
Afinador	1
Tintorer	1
Fondista	1
Naturalista	1
Llauner	1
Blanquer	1
Rendista	1
Corredor de finques	1
Estamper	1
	Total 139

Funcionaris, polítics i religiosos	
Prevere	3
Militar	2
Canonge	1
Arxipreste	1
Empleat municipal	1
Dir. camins veïnals	1
	Total 9

Amb connotacions artístiques	
Pintor	9
Escriptor	8
Escultor	5
Dibuixant	3
Fotògraf	3
Artista	2
Músic	2
Cap de Museu	1
Gravador	7
Tipògraf	3
Litògraf	2
	Total 45

Tècnics, estudiants científics i altres professions lliberals	
Estudiant	15
Advocats	13
Enginyer	9
Docent	8
Farmacèutic	6
Llic./ doct. en ciències	3
Periodista	3
Arquitecte	2
Dir. revista científica	1
Pèrit agrònom	1
Mestre d'obres	1
Metge	1
Químic	1
Estadista	1
Topògraf	1
Filòsof	1
	Total 67

[1] Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuari de l'AEC

Pintors, escultors, músics o escriptors configuraven una elit intel·lectual crítica i sensible. Històricament aquest grup social s'ha manifestat com heterodox respecte al poder social i polític imperant. Han estat i són persones dedicades a observar la realitat social i cultural amb una actitud molt especial: estudiosa, minuciosa, detallista... És per això que de la seva creativitat es desprenen sempre lectures i perspectives d'aquesta realitat molt suggestives, i sobretot, molt diferents a l'oficialitat dels grups dominants de cada època històrica. En el nostre cas, aquest sector va mostrar una clara vocació i sensibilitat que tendia a revalorar els costums, els paisatges i la gent de Catalunya. En aquest sentit, van actuar com a vertaderes elits intel·lectuals de l'emergent catalanisme, com un símptoma clar d'una nova sensibilitat social, de la qual l'excursionisme estava amarada.

Veiem, a més, que el sector tradicionalment més conservador i, per tant reactiu als canvis, el dels funcionaris públics, la majoria dels quals depèn del poder sociopolític hegemònic en el moment històric, és poc nombrós. No és estrany doncs que l'església i l'exèrcit, dos dels àmbits que al llarg dels segle XIX i també del XX han estat més reaccionaris a l'avenç de les llibertats culturals, socials i polítiques, estiguin tan poc representats entre els associats de l'AEC.

La no presència de l'obrerisme català està més que justificada, excepte casos molt significatius (rellotgers, tipògrafs...), ja que en aquella època el moviment obrer encara no s'havia organitzat i els treballadors de les fàbriques eren un sector social que ratllava la marginalitat.

3.2.6. L'excursionisme i les dones

El paper de les dones dins les associacions excursionistes ha estat sempre secundari. Si més no fins ben entrat el segle XX, no trobem referències que ens indiquin la presència de les dones més enllà d'una actuació purament estètica, limitada a donar a les festes "més lluhiment y galanura"[1], acompanyant als seus marits o germans perquè les poguessin lluir.

De totes maneres cal tenir en compte que la realitat de les dones a l'últim quart del segle XIX i començament del XX no era en absolut privilegiada. Cal recordar que fins l'any 1904 no es va establir la llei del descans dominical, que prohibia el treball pel compte d'altres i el que s'efectués per compte propi amb publicitat, des de les 24 h del dissabte fins a la mateixa hora del diumenge. Igualment fins al 1904 no es prohibeix que nens i dones embarassades treballin més de deu hores diàries.

Malgrat això, i tornant a l'excursionisme, el tema de l'ingrés de les dones és una qüestió que l'AEC se la plantejà ja a l'any 1880. "Per acort prés en Junta General lo dia 6 de Mars de 1880, després de llarga discussió, se resolgué que las senyoras no

[1]- Acta de la sessió inaugural de l'ACEC de 1880.

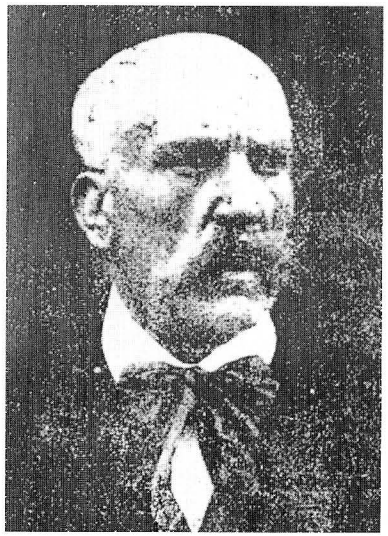
Francesc Maspons i Labrós, darrer president de l'Associació d'Excursions Catalana de 1883 a 1891. L'any 1891 l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i l'Associació d'Excursions Catalana es van fusionar en el Centre Excursionista de Catalunya, on Maspons i Labrós fou president en el periode 1892-1896. *(Enciclopèdia de l'Excursionisme)*

A l'esquerra Àngel Guimerà l'any 1868, junt a Ubach i Ramon i Vidales. Guimerà també es mogué en el món excursionista i va estar a punt d'entrar a la secretaria de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, d'on era soci.

Artur Osona, autor de les primeres guies itineràries de Catalunya, l'administració de les quals va deixar testamentàriament al CEC amb el fi de destinar els seus beneficis a la construcció d'un refugi que s'havia d'emplaçar al Turó de l'Home, al Montseny. *(Enciclopèdia de l'Excursionisme)*

Dionís Puig, soci delegat del CEC a Granollers des del 1893, i introductor de l'espeleologia a Catalunya segons Font i Sagué, va ser un estudiós de la metereologia, ciència de la que va ser autodidacte i a la que va dedicar més de trenta anys de la seva vida. *(Foto: Hemeroteca Municipal Josep Móra)*

póden ingressar com á socis en la Associació"[1]. Tot i que l'entrada de les dones fos negada en aquella ocasió, l'AEC fou qui demostrà més sensibilitat i una certa preocupació pel tema de la dona, així ho demostra el fet que com a mínim es plantegessin la possibilitat que les dones poguessin formar part de les llistes de socis.

Pensem que el fet que fos precisament l'AEC qui mostrà una certa preocupació per l'ingrés de la dona pot ser per la major relació que aquesta associació tenia amb els clubs alpins europeus, els quals -excepte el Club Alpí Suís, que admetia les dones com a socis passius, i el Club Alpí Anglès que no les va admetre fins més tard- les admetien sense problemes.

Per altra banda, les planes del butlletí de l'AEC reflectien una certa sensibilitat per la situació de la dona. Veiem per exemple, com oferien la seva cooperació a associacions com la Academia para la ilustración de la mujer, entitat destinada a "mellorar en alt grau la situació y pervenir de la dona en nostra terra". "Molt nos alegrem que's realisen los propòsits de la distingida artista (es refereixen a Esmeralda Cervantes) y en lo que pugám, li oferim nostra més decidida cooperació"[2].

Això no obstant, fins a l'any 1903 no es va permetre l'ingrés de les dones en qualitat de socis al CEC. Cèsar August Torras, aleshores president del CEC, durant el discurs de la sessió inaugural d'aquest mateix any, a més de reconèixer el paper de les dones en la Renaixença catalana, anuncia:

"En aquests moments en que'l Centre Excursionista, prenent més ampla volada va aixamplant son camp d'acció, coincideix sortosament y com a auguri favorable l'entrada en nostres rengles excursionistes de distingides dames y senyoretes que vénen a cooperar ab fermesa, a donar major esforç y lluiment a nostres actes. Benvingudes sien!

En tot ideal en que s'hi aplega l'acció eficaç de la dòna, l'exit pot donar-se per segur; en totes les grans causes ha sigut sempre un poderós puntal. Causa en que s'hi interessi la dòna, ha dit un notable escriptor, es causa guanyada. Ningú com ella ab major tendresa y sentiment pot influir en tot fi determinat de patria, infiltrant en el seguit de les generacions el dolç amor a la terra".

Durant aquell mateix any es dugué a terme la primera ascensió pirinenca al cim de Baladrau, es comptà ja amb la presència d'alguna de les dones recentment incorporades a la llista de socis. Però la primera ascensió femenina catalana havia estat protagonitzada un any abans per Montserrat Mestre, que el 7 d'agost de 1902 va pujar al cim de l'Aneto.

Des del CEC es donava suport a les dones, sempre dins l'àmbit que se suposava que corresponia a una dona. De fet, els documents hem trobat que acrediten la participació de les dones, ja sigui en publicacions o bé conferències, són sempre dins l'àmbit del folklore, el de la literatura o el de la història: "dintre de nostres estudis especials sa acció (la de la dona) pot esser molt profitosa, sobre tot en el recull del folklore, cançons antigues, tradicions, llegendes, rondalles y velles costums"[3]. Durant els primers anys

[1]. Anuari de l'AEC. Any 1881. pàg. 534.
[2]. BAEC. Abril de 1885. Núm. 79.
[3]. Acta de la sessió inaugural de l'ACEC de 1880.

la participació de la dona en l'excursionisme, i sembla que en altres àmbits de la cultura catalana, no fou especialment nombrosa[1]. L'any 1904 es va fer una conferència sobre les escriptores catalanes a càrrec de Rossend Serra i Pagès, en la qual es dolia "de l'endarreriment intel·lectual de la dòna catalana" i referint-se a la campanya de l'"Escola d'Institutrius y altres carreres per la Dòna" creada "pera que les senyoretes tinguin un centre aont anar a apendre'ls coneixements de les coses de la terra (Gramàtica, Literatura, Folk-lore, Historia, etc.)"[2] es va plànyer del poc interès que havia despertat. Malgrat això, afirmava que tot i el migrat nombre de deixebles hi havia unes quantes dones que eren una esperança per a les lletres catalanes.

Dins el marc del Primer Congrés Excursionista Català celebrat a Lleida l'any 1911, es presentà una ponència sobre l'excursionisme i la dona en la qual la ponent, Francisca Gómez, considera l'excursionisme com un dels més eficaços mitjans de perfeccionament social i enumera un darrera l'altre els incalculables beneficis que això pot aportar a la dona "para su constitución orgánica y, como consecuencia, para el perfeccionamiento de la raza" afegint que la dona "como más atrasada que el hombre, es quien mayormente necesita de este perfeccionamiento" ja que la vida que generalment duu la dona està renyida amb els preceptes de la higiene (no surt de casa, li manca llum i ventilació...), per la qual cosa "esta clase de vida produce en la mujer gérmenes morbosos, que unas veces determinan un estado de grosor que dificulta la locomoción y predispone al linfatismo y apatía de que están poseidas, otras veces dan por resultado el tipo de mujer histérica ó el de niña enclenque en la que no se da el equilibrio de su constitución"[3].

Tot i que la clau que va obrir les portes a les dones en el món excursionista van ser sobretot els plantejaments de tipus higienistes, que reconeixien els múltiples beneficis que podia reportar una vida sana i a l'aire lliure, a partir de 1900 l'afluència de les dones en les activitats del CEC fou cada vegada més nombrosa. Per altra banda, quan a final de la primera dècada del nostre segle es va reconèixer la importància de l'excursionisme muntanyenc, un grup important de noies va començar a practicar activitats com l'esquí o les baixades de trineus. La dona començà a descobrir un món que fins aleshores havia estat pràcticament només terreny masculí, i a compartir inquietuds tant pel que fa a l'ànsia de recórrer, conèixer i estimar el seu país, com pel que fa a les pràctiques esportives.

3.3. El Centre Excursionista de Catalunya com a paradigma de l'excursionisme català

És possible establir grans paral·lelismes entre aquestes primeres entitats (ACEC, AEC i CEC), i totes aquelles que van anar sorgint a Catalunya, sobretot a principi del segle XX. A l'inici, durant el segle XIX, a banda de l'ACEC i l'AEC, societats fundades

[1]- L'any 1903 el CEC comptava amb Maria de Bell-lloch (pseudònim de Pilar Maspons i Labrós) entre els socis honoraris, i amb 11 dones a la llista de socis residents, tot i que encara no n'hi havia cap entre els socis delegats.

[2]- BCEC. Un planter d'escriptores catalanes. Abril de 1904. Núm. 111.

[3]- Congressos Excursionistes Catalans. Vol. I. Deliberacions del primer congrés reunit a Lleida els dies 24, 25 i 26 de juny de l'any 1911.

a Barcelona els anys 1876 i 1878 respectivament, i del CEC format fruit de la fusió de les anteriors l'any 1891, l'aparició de noves societats excursionistes fou escassa.

Malgrat això, existia ja des del començament -el reglament de l'AEC de 1878 i el l'ACEC de 1879 ja en parlen- una important xarxa de delegats, tant a Catalunya com a fora. Les delegacions no eren entitats independents, sinó que estaven estretament vinculades a les associacions barcelonines. Segons el reglament de l'AEC (1878), es podia formar una delegació sempre que hi hagués com a mínim tres socis delegats en un mateix lloc, i era l'Associació que determinava, a proposta de la directiva, les relacions que les enllaçarien i les bases de la seva organització.

El reglament de l'ACEC (1879), especificava quina era la tasca del soci delegat:

"Socis delegats serán aquells que, residint fora de Barcelona, tingan, á judici de la Junta Directiva, la competencia y entussiasme convenients pera facilitar a l'Associació noticias de tot lo que puga cridar son interés á tenor de lo prescrit en los articles 1r y 2n, cooperanthi ademés ab les gestions necessarias".

Aquesta xarxa de delegacions que s'estenia no només arreu del principat català, va fer una important tasca en dos sentits: en primer lloc, de divulgació de la cultura excursionista i, en segon lloc, va suposar una eina important de recollida de dades, la qual cosa va contribuir a engreixar els objectius que tenien les associacions en un primer moment.

Amb tota seguretat, les delegacions van contribuir en la posterior formació de nous centres excursionistes. De fet, l'exemple de Lleida, que ha estat estudiat per J. Martí (1995), és una mostra clara d'aquesta influència exercida per les associacions barcelonines. Si ens fixem en l'Associació d'Excursions Ilerdenca, que sembla que fou la primera que va néixer fora de Barcelona, veurem que la influència que van exercir tant l'ACEC com l'AEC fou decisiva. Pleyan de Porta, fundador de l'AEI, fou gran amic de Josep Fiter. Va ser delegat de l'AEC i col·laborà també amb l'ACEC, malgrat l'escissió. "Aquesta relació va ser la que sens dubte els va donar la idea, a ell i als seus col·laboradors, de fundar una nova entitat a Lleida que, com veurem més endavant, no era innovadora des del punt de vista dels objectius, similars als de les que ja existien a Barcelona" (Martí, J. et al. 1995, pàg. 18-19).

El mateix va ocórrer amb les associacions que van néixer més tard, les quals tot i que van sorgir en un moment diferent, en què les necessitats de la societat catalana havien anat canviant substancialment, tenien una gran semblança amb el CEC. Podem parlar per exemple de la Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus (1901), del Centre Excursionista de la Comarca del Bages, a Manresa (1905), del Centre Excursionista de la Comarca del Vallès, a Sabadell (1908), de la Secció d'Excursions de la Catalunya Vella, a Vic (1909) o del Centre Excursionista de Terrassa (1910), entre altres. A Barcelona, podem parlar de la Secció Excursionista del CADCI (1904) o de l'Associació Excursionista Avant, creada el mateix any. Amb aquestes associacions, trobem paral·lelismes en l'àmbit d'objectius, activitats culturals i esportives, estructura organitzativa, publicacions,...

Malgrat l'augment d'entitats excursionistes a principi del segle XX, el CEC continua sent el punt de referència principal.

Parlar del CEC i les dues entitats que el van precedir és, des del nostre punt de vista, referir-se a les entitats que van ser la pauta de totes les que van venir al darrera. Els objectius, les activitats i les característiques d'aquestes associacions, són allò que ha marcat el caràcter propi de l'excursionisme a Catalunya.

4. El paper de les societats excursionistes en el món cultural de l'època

En una societat com la catalana, que anava implantant progressivament els valors del capitalisme, a final del segle XIX, la ciència havia esdevingut ja un mite. L'excursionisme, influït per aquest esperit científic, va fer en aquest sentit grans aportacions en camps com el de la geografia, el de la cartografia, el de la geologia, el de la botànica o el de la meteorologia.

Si a aquest fet hi afegim el desig que acompanyava la Renaixença de conèixer Catalunya i recuperar les seves belleses i tradicions -actitud emparentada en gran manera amb el romanticisme europeu i que va aportar un coneixement i una defensa de la llengua i la literatura catalanes, dels monuments catalans i dels paratges naturals-, entendrem perquè en una situació social com la que hem descrit anteriorment, l'excursionisme va contribuir a la formació d'aquest etnocentrisme progressista que va adquirir un caràcter tan especial a Catalunya.

Etnocentrisme, pel que fa a l'actitud de recuperació dels valors i tradicions catalanes, i progressista pel fet que es recolzava sobre un canvi cap a la modernitat: desenvolupament capitalista, racionalitat, lliurecanvisme, llibertats socials i polítiques... D'aquí que el procés fos protagonitzat bàsicament per la burgesia, com a mínim durant els primers anys de la seva existència.

4.1. L'excursionisme científic i cultural

Quan parlem de l'origen del moviment excursionista a Catalunya, fem referència a una voluntat explícita d'estudiar i conservar la natura, l'art, la història, la literatura i els costums populars; amb l'objectiu de popularitzar aquests coneixements i promoure l'estima a la pàtria. Per tant podem parlar d'una dimensió científica i positivista, i al mateix temps d'una dimensió romàntica, que seguien fil per randa les aspiracions d'aquell moviment politicocultural que anomenem Renaixença.

4.1.1. L'amor a la terra i l'amor a la ciència

Per als primers excursionistes catalans, aquesta pràctica, lluny de tractar-se d'un pur passatemps o de simple turisme, portava implícita una doble intencionalitat: l'amor

a la terra i l'amor a la ciència. "Veus aquí, donchs, que l'excursionisme es á la ciencia lo que'ls vasos venosos son al cos humá"[1].

L'amor a la terra o l'amor "patri", com ells l'anomenaven, estava impregnat d'aquest desig que caracteritzà la Renaixença catalana de conèixer i estudiar de manera sistemàtica tot allò que identificava Catalunya. "Estimém nostra terra: per això la estudiém y per això la volém fer coneixer"[2].

En una conferència feta als locals del CEC el 8 de novembre de 1895 el soci Ignasi Valentí[3] afirma que "pera fer-se ben càrrech del veritable valor de les persones i de les coses (...) el motiu racional de l'excursionista havia de esser (...), lo coneixe analítica y sintèticament la personalitat ètnica y filosòfica de Catalunya". Els membres de les associacions excursionistes tenien clar que per estimar el seu país, primer calia conèixer a fons la seva història, la geografia, els costums, les tradicions...

"A Catalunya(...) hi ha un móvil mes elevat que impulsa á las excursions y guia á la joventut entussiasta, y es l'amor á la pátria, la necessitat que's sent de conéixerla be á fons en lo que fou y en lo que es avuy, pera saber bé lo que té dret á ésser y representar en lo pervenir"[4].

L'excursionisme era una eina ideal per transmetre aquest sentiment catalanista, que influït en gran manera pel corrent romàntic Europeu, va trobar una expressió adient en la Renaixença.

L'excursionisme, que sorgeix justament quan es comencen a retrobar els fonaments de la identitat i la consciència nacional catalana, és una manifestació cultural,-i per què no, política- en la qual cabia qualsevol que tingués una mínima inquietud respecte el moviment catalanista. Joaquim Riera i Bertran, en el marc de la conferència inaugural de l'any 1882, respecte al caràcter aglutinador de l'excursionisme digué:

"Nosaltres hem lograt lo qu'en Espanya no ha pogut conseguir may cap idea política (...) (segons el context, es refereix a aquells que políticament estan en desacord) tots fraternisant, tots en íntima germanó y associats sols per las duas ideas que ab justícia s'han calificat de regeneradoras, y que son l'afició al estudi y l'amor á Catalunya".

Així doncs, tot i que les principals activitats de les associacions eren les excursions, mai tenien un fi en si mateixes sinó que calia treure'n sempre algun profit, que es considerava bo quan se'n podia extreure algun coneixement científic. Com deia en una conferència Norbert Font i Saqué[5] "lo que sí us demana y exigeix en nom de la Patria és que en vostres excursions no feu com l'esquirol de la faula. (...) el vostre exemple a bon segur arrencarà a molts d'aqueix estèril turisme o dilettantisme expedicionari (...)". A més,

[1]. Pons i Dalmau, Leandro. "Aspiracions y consell, notas pera ús de la Associació d'Excursions Catalana". BAEC. Any IV. Maig i juny de 1881. Núm. 32 i 33.

[2]. Discurs del president Ramon Arabia i Solanas amb motiu de la "Vetllada literària dedicada al congrés catalanista". Any III. Octubre de 1880. N. 24.

[3]. Comentari fet per la redacció del BCEC sobre la conferència "La prensa de l'excursionista català". BCEC. Any V. Octubre-desembre de 1895. Núm. 19.

[4]. Extret d'un article que resumeix una conferència donada pel soci Sebastià Farnés el dia 22 de febrer de 1884 titulada "La literatura popular y las excursions". BACEC. Any VII. Maig de 1884. Núm. 67. pàg. 305.

[5]. Conferència a càrrec de Norbert Font i Saqué. "L'excursionisme científich". BCEC. Any XII. Agost de 1902. Núm. 91.

explicava com era de beneficiós l'excursionisme per totes les "ciències de l'observació", i s'afanyava a dir: "més no costaria gaire provar que fins aquelles que més necessiten del repòs y de l'aislament en beneficíen també". N. Font justificava així l'utilitat de l'excursionisme a totes les ciències:

"(...)el botànich no podria augmentar el seu herbari sense llençar-se a recórrer els plans y les montanyes (...), el mineralogista té de buscar en comarques apartades les espècies minerals, (...) si l'entomòlech té d'anar rebuscant pels boscos, (...) si'l geòlech té de recórrer món, (...) si'l paleontòlech ha de gratar la terra pera explorar els sediments fossilífers, (...) si l'arqueòlech ha de córrer per poblats y despoblats (...); si'l folklorista té d'anar de masia en masia recullint les tradicions, rondalles, usos y costums; (...) també'l meteorologista puja al cim de les montanyes..."

Les primeres associacions, mitjançant la xarxa de delegats i socis que tenien arreu del Principat, pretenien recollir de manera sistematitzada, tot allò que fos d'interès des d'un punt de vista científic, literari i artístic.

En aquest intent de sistematització, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, va publicar l'any 1884 per tots els seus associats el "Memorandum del Excursionista". Aquesta publicació contenia les claus per a fer una correcta recollida de dades durant les excursions, centrada per una banda en la descripció dels itineraris (classificació i descripció del camí, distàncies i mitjans de locomoció); i, per altra banda en les poblacions, de les quals es recollien dades "que interessan á la vida material" (nom de la població; fondes, restaurants i cafès; banys d'aigües medicinals; diligències, carruatges i estacions de ferrocarril; correu i telègraf; guies i cartografia local...) i dades "que's relacionen ab la part moral del que viatja" (nom i etimologia; classificació urbana; habitants; situació topogràfica i pintoresca; fundació i història; usos i costums; particularitats del llenguatge; museus, biblioteques, arxius; bibliografia històrica i científica de la comarca...). En definitiva, interessava fer un recull de tot allò que s'estimés que podia ser útil "a que'l viatger puga formarse plena idea del pays, ab lo més curt temps, lo menor gasto y la major comoditat possibles".

Pel que fa al CEC, tot i que les seves expectatives van anar canviant a mesura que s'endinsava a aquest segle, mantenia interessos semblants: "Si a la ciència se la cerca y a la Patria se la vol, a la Natura, mare d'una i altra, se l'admira y se l'aima, convertint-la en objecte d'estudi y adoració"[1]. Malgrat que a partir de la creació de la Secció d'Esports de Muntanya, la perspectiva dels excursionistes comença a canviar i a acceptar l'excursionisme muntanyenc, independentment de tota noció i mira científica o cultural, es continua creient en aquesta tasca col·lectiva d'eixamplar el coneixement sobre la terra:

"An aquesta obra hi cap tothom y hi ha feina pera tots: els uns a estudiar, els altres a recullir y ordenar els datos adquirits, els altres a executar; tothom pot contribuir a portar a terma aquesta tasca tant profitosa(...) Les empreses y les iniciatives individuals

[1]- Conferència inaugural de l'any 1911. Discurs pronunciat pel vicepresident E. Vidal i Riba. BCEC.

molt valen y molt són d'estimar; però no són suficients(...)"[1]. Els excursionistes continuaven pensant que ni l'admiració ni el respecte era amor. Perquè l'amor es despertés calia que l'espectador tingués prou coneixements com per comprendre la bellesa del conjunt i dels detalls, "que sàpiga 'l paper que cadascun d'aquests detalls desempenyen en el gran laboratori del món"[2].

4.1.2. L'activitat cultural, l'estudi del folklore i la conservació de monuments

A Catalunya, tal com hem vist al primer capítol, durant la revolució industrial no es va donar una revolució política paral·lela, com va ocórrer amb altres països europeus. El desequilibri que hi havia amb la resta de l'Estat, fruit d'una evolució de l'economia a un ritme diferent, va dificultar el canvi polític. És en aquest context, que a Catalunya, la revolució prengué la forma d'un moviment politicocultural que es recolzà en l'estudi de les tradicions populars com un element que proporcionava una identitat col·lectiva pròpia, i com un tret diferenciador amb vista l'Estat espanyol. Malgrat l'actitud pactista que mostrava la burgesia hegemònica catalana i que la va conduir durant tot el segle XIX a intentar la modernització de l'Estat espanyol; es va desenvolupar paral·lelament un fort moviment cultural de fort caràcter etnocèntric protagonitzat bàsicament per la mitjana i la petita burgesia.

Les primeres entitats excursionistes, tal com explica Joaquim Riera i Bertran, consideraven la Renaixença com un gran esdeveniment, "ja perque ofereix antecedents que'l justifican per complert, ja perque dú en sa misió, bellament humana, garantías d'estabilitat y de progrés, y ja finalment, perque no s'ofereix aislat ni inconscient, sinó tot lo contrari"[3]. A les planes dels butlletins es manifesta constantment una enorme consciència d'estar participant en aquesta revolució, sobretot a escala cultural. Els excursionistes organitzaven i feien exposicions, concursos, certàmens, vetllades artístiques, conferències i altres actes que van situar el moviment excursionista com un dels moviments culturals capdavanters a final del segle passat. Així ho demostren les conferències que ja des del començament es feien en les dues primeres associacions excursionistes i més endavant al CEC.

Pel que fa a l'"Associació Catalanista d'Excursions Científiques" podem parlar de dos tipus de conferències: per una banda hi havia les que feien referència a temes d'interès a nivell cultural però que tenien caràcter més aviat general, com per exemple les que es van donar sobre arqueologia, a càrrec d'Eduard Tàmaro durant els anys 1878-1881 i sobre art gòtic, pel mateix conferenciant; les d'en Modest Vidal sobre música religiosa i popular; les que Lluís Domènech i Muntaner va donar l'any 1884 sobre "Nocions de Geologia"; les que va donar en Pere Company sobre taquigrafia i les d'Heribert Mediezcurrena que es referien a la fotografia aplicada a l'excursionisme. I per altra banda, podem parlar

[1]- "Tasca profitosa". BCEC. Article signat per V.D.L. Any XX. Maig de 1910. Núm. 184.
[2]- Cels Gomis. "L'amor a la naturalesa". BCEC.
[3]- Joaquim Riera i Bertran. "Conferencias sobre literatura catalana moderna". BACEC. Any II. Juliol de 1879. Núm.9. pàg. 83.

d'aquelles conferències que fèien referència a la cultura catalana en particular com les de literatura catalana antiga i la llengua catalana en l'excursionisme, donades per l'historiador Antoni Aulèstia; les de literatura catalana moderna de Joaquim Riera; les d'Antoni Torrents sobre catalans i aragonesos a Sicília; les de Antoni Aulèstia sobre excursionistes catalans cèlebres; la de Valentí Almirall sobre el caràcter català; les de Lluís M. Soler que parlà de la marina catalana a l'edat mitjana i les de Joaquim Olivó sobre art romànic a Catalunya.

L"Associació Catalanista d'Excursions Científiques", organitzava, a més del que hem esmentat fins ara, concerts musicals i sessions literàries i, de manera periòdica, vetllades commemoratives de la seva fundació, de la diada de Sant Jordi -festa patronal de Catalunya-, de la restauració dels Jocs Florals, festejant els autors premiats que figuraven en el rengle dels seus associats "La venerable institució dels Jochs Florals meresqué com sempre nostre atenció y simpatias"[1]; i vetllades necrològiques per enaltir la memòria d'aquells companys que havien mort.

Són nombroses les publicacions que des de l'inici van veure la llum arran de les activitats de les associacions excursionistes. Butlletins, memòries, anuaris i guies, a més d'altres publicacions de caire més específic, emergeixen producte de les activitats dels excursionistes.

Entre les publicacions periòdiques de l'ACEC, trobem el butlletí mensual, que aparegué per primera vegada el 30 de novembre de 1878 i que es publicà amb el nom de *L'excursionista* fins a 31 de gener de 1891. Les *Memorias*, volums que contenien una acurada descripció de les tasques de l'associació durant un any, van aparèixer els anys 1876-1877, 1878, 1879, 1883 i 1884.

Fruit del vessant científic de l"Associació", aparegueren publicacions com el *Memorandum de l'excursionista*, o les "Fulles" d'instrucció arqueològica i geogràfica, que van sorgir arran de la necessitat de donar a conèixer allò que era més elemental de la "ciència arqueològica" a fi de combatre la pèrdua o la mutilació d'importants monuments. La fulla d'instrucció arqueològica, fou publicada també, a petició de la seva Junta Directiva, al diari "El Ampurdán" de Figueres, de la mateixa manera que es va concedir a altres diaris que s'hi mostraren interessats.

L'ACEC publicà també, a final de l'any 1878 i a l'any 1879, "L'Album Pintoresch y Monumental de Catalunya", compost de dos volums de 23 i 45 vistes heliogràfiques amb llurs corresponents descripcions. Aquesta col·lecció, més endavant es va enriquir amb tres volums nous publicats en una edició més petita, dedicats a Poblet el primer, a Montserrat el segon i al monestir de Santes Creus el darrer.

Si parlem de l'"Associació d'Excursions Catalana" cal dir que, igual que la "Catalanista", va oferir als seus associats nombroses conferències. Durant els tres primers anys 1878-1881, tot i que també hi havia conferències que es referien a temes més generals com el curs d'astronomia d'I. Martí Turró, les conferències plantejaven sobretot qüestions relacionades amb la història i la cultura catalana i excursionista. Podem citar com a exemples: la

[1]- Conferència inaugural de l'any 1882. Discurs a càrrec del president Joaquim Riera i Bertran. BACEC.

Enric Vidal Valeciano, ànima de la primera entitat excursionista catalana sorgida a Vilafranca del Penedès a mitjans del segle passat.
(Enciclopèdia de l'Excursionisme)

Cèsar August Torras va ser un dels fundadors i president de diverses associacions i entitats excursionistes, com la Societat X, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i el Centre Excursionista de Catalunya *(Clixé propietat del C.E.C.)*

Els "socis fundadors" de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques l'any 1876. D'esquerra a dreta, al davant, Pau Gibert, Josep Fiter Inglès, Eudald Canibell, i al darrera Ricard Padrós, Marçal Ambròs i Ramon Arnet. *(Clixé propietat del C.E.C.)*

Francesc Ubach Vinyeta, darrer president d l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. *(Enciclopèdia de l'Excursionisme)*

conferència donada per Honorat de Saleta sobre la defensa de Barcelona el 1697; la de Gayetà Vidal i Valenciano sobre literatura popular catalana; la que parlava dels caràcters propis de la literatura catalana a través de les èpoques i estils artístics, de Lluís Domènech i Muntaner o la de Salvador Sanpere i Miquel sobre la cooperació de les associacions d'excursions en la investigació dels orígens del poble català. Durant els anys 1882-1884, si hem de fer cas als butlletins de l'associació, la majoria de les conferències es van limitar a temes més propers a l'àmbit purament excursionista i sobretot van disminuir en nombre. A partir de 1884, any en què apareix la Secció de Folklore, el butlletí de l'AEC deixa de publicar conferències per dedicar-se més aviat a recuperar tot allò que significava un símbol d'identitat per als catalans.

Com podem veure, fou a través de l'excursionisme científic que, sense perdre el vessant romàntic, es va anar introduint l'estudi del folklore a Catalunya. La visió en certa manera nostàlgica d'allò que constitueix el passat, la tradició i la cultura popular, deixa de ser menyspreada pel sector més "culte" de l'època i comença a ser viscuda com un tret que identifica la societat catalana. Com diu Cels Gomis[1], "l'estudi del saber popular no és tant àrid com creuen uns ni tant inútil com pensen altres. (...) L'estudi del folklore y l'excursionisme estan tant relacionats entre sí, que sense aquest és poch menys que impossible fer aquell".

Tal com afirma J. Prats (1988) "...durant el segle XIX (i de fet fins a la guerra civil) les societats excursionistes constituïren l'eix institucional més constant que tingué l'estudi de la cultura tradicional a Catalunya"[2].

Pel que fa a les publicacions, l'AEC donà especial preferència als treballs referents al folklore, i creà a més de la secció dedicada al seu estudi i divulgació -de la qual Gayetà Vidal i Valenciano fou el primer president,- la publicació d'una "Biblioteca Popular". Entre altres volums, van formar part d'aquesta biblioteca: *Lo llamp i els temporals*, i *Botànica popular*, de Cels Gomis; *Qüentos populars catalans*, de Francesc de S. Maspons i Labrós; *Ethologia de Blanes*, de Josep Cortils i Vieta; i la *Miscel·lània folk-lòrica*, de Valentí Almirall, Arabia, Bosch de la Trinxeria, Bru, Cortils, Gomis, Maspons i Labrós, Cusí, Roca, Segura i Vidal de Valenciano.

La "Catalana" publicà, a més del Butlletí, des del 20 de novembre de 1878 fins al desembre de 1890, els *Anuaris* corresponents als anys 1881 i 1882. També va publicar amb format de folletó el *Catàlech de la Flora de la Vall de Núria*, d'Estanislau Vayreda i Vila; l'*Estudi hidrològic de la montanya de Montserrat*, d'en Josep Ignasi Ursul; a més d'altres petits treballs. Entre les publicacions més detacables de l'AEC cal destacar l'obra de Salvador Sanpere i Miquel *Un estudi de toponomàstica catalana*, llorejada en un dels certàmens convocats per la mateixa associació, i les nombroses guies que Artur Osona va anar publicant.

[1]- Gomis, Cels. L'excursionisme y el folklore. BCEC, Any VII. Febrer de 1902. Núm. 85.
[2]- Citat a Martí Henneberg, Jordi. *L'excursionisme científic*. Ed. Alta Fulla. Barcelona, 1994.

Si observem la trajectòria que de manera conjunta van tenir les primeres associacions excursionistes, ens adonem que als inicis, influïdes per l'esperit de la Renaixença catalana, es donava preferència als estudis i les qüestions artístiques i literàries, de caràcter històric o arqueològic; però més endavant, amb el CEC, veiem que la qüestió es va començar a decantar pels estudis i investigacions d'ordre científic eminentment relacionats amb les tasques i les finalitats de l'excursionisme, i, al costat dels cursos de gramàtica i de les lectures d'obres de clàssics i de contemporanis, ens trobem amb els cursos de fotogrametria i amb els estudis geogràfics, geològics i espeleològics.

El CEC va publicar el primer catàleg espeleològic català, organitzà un certamen per tal de premiar i publicar una *Geografia de Catalunya*, i posteriorment organitzà un pla d'estudi de les comarques catalanes i preparà la publicació d'una sèrie de geografies comarcals. Respecte a les publicacions el CEC, a més del butlletí que al començament era trimestral i que a partir de 1897 es va convertir en mensual, es publicà com a fulletó les obres de *Lo Lluçanès* de Pelegrí Casades i Gramatxes, i l'*Art religiós en el Rosselló* d'en J.A. Brutails, traduïda per J. Massó i Torrents. A més, amb el segell del Centre, Artur Osona continuà publicant les guies de Catalunya que abans sortien amb el nom de l'Associació d'Excursions Catalana.

Les entitats excursionistes tingueren també iniciatives pel que fa a la conservació de la natura i el conjunt artístic i monumental de Catalunya.

Es van interessar per exemple per la restauració del monestir de Santa Maria de Ripoll, van fer gestions per la restauració del claustre del monestir de Sant Cugat del Vallès i sovint veiem denúncies entre les planes dels butlletins de la necessitat de conservar i millorar "les belleses artístiques i naturals".

L'any 1879, l'ACEC va elevar una exposició al Ministre de Foment per aconseguir que es declaressin monuments nacionals històrics i artístics, i evitar així, que en un futur ocorregués allò que ja havia exposat en altres ocasions nombrosos monuments a la destruccció.

A més de defensar intensament el patrimoni artístic i monumental de Catalunya, les primeres entitats excursionistes foren sensibles també amb les riqueses a nivell natural. El següent fragment mostra amb claredat la preocupació i l'actitud plenament ecològica que hi havia en el si de les entitats excursionistes pel que fa a la conservació de la natura:

"Aquí al nostre país, en que estem tant descuidats de tota mira protectora per part de l'Estat y dels demés organismes oficials, en que'ls nostres boscos s'estan aterrant, els salts d'aigua estan desapareixent y tot se fa malver, fóra altament convenient prendre alguna mida pera conservar les grans belleses que encara existeixen per les nostres montanyes, dictant-se alguna lley, no pera arreglar o artificialisar les mateixes, sinó senzillament pera evitar la seva destrucció"[1].

L'any 1882, l'ACEC indignada per les inconsiderades tallades de boscos i arbredes que es feien, en detriment de l'agricultura i de l'aspecte pintoresc de les nostres comarques,

[1]- "L'arranjament de les montanyes". BCEC. Any XVII. Agost de 1907. Núm. 151. pàg. 249.

va nomenar una comissió de tres persones, per tal d'elaborar un document que demostrés els perjudicis que per la natura suposaven, amb la intenció de fer-lo arribar als ajuntaments, centres agrícoles, socis delegats... D'aquesta manera es podia exigir a la Diputació de Catalunya "que oposin sa autoritat y prestigi pera lograr la complerta extirpació d'un lamentable abús que ha d'acabar cegant moltas fonts de riquesa, sacrificadas per un insignificant interés de moment". L'any 1883, l'ACEC, atès que a Catalunya la declaració de monument nacional no obeïa a cap pla fix i ordenat, sinó que la majoria de les vegades era filla de circumstàncies nascudes pel general clamoreig de la premsa, dels qui estimaven l'art i de les entitats excursionistes, va crear una comissió de socis per tal de formular un projecte de llei que la regulés.

En definitiva, fou el moviment excursionista que, estimulat per l'ideari romàntic, va omplir el buit que hi havia a nivell institucional respecte a la conservació de monuments, funció que en principi havia de ser assolida per les comissions provincials de monuments, les quals, coordinades per la Comissió Central a Madrid i per la Real Acadèmia de las Artes de San Fernando més tard, van tenir des dels seus inicis problemes de supervivència (Martí, 1995).

4.1.3. Les excursions i les visites instructives

Un tret comú en les tres entitats excursionistes amb les quals hem basat el nostre estudi, era l'objecte principal de les associacions i que consistia a recórrer el territori català per tal de conèixer i estudiar tot allò que pogués ser d'interès. Per tant, les excursions van ser el medi principal preferit de les entitats excursionistes, per tal de dur a cap la finalitat per a la qual havien estat creades. Dividides en oficials i privades, les primeres eren desenvolupades sota l'organització i la direcció de la Junta Directiva i les segones eren fruit de la iniciativa d'algun particular i realitzades per un o més dels seus associats.

L'"Associació Catalanista d'Excursions Científiques" realitzà prop de cent cinquanta excursions amb caràcter oficial en tota la seva trajectòria, sense comptabilitzar les que es van fer a nivell particular, les visites "instructives" a museus, monuments i col·leccions de la ciutat de Barcelona.

Les primeres excursions oficials van ser efectuades pels voltants de Barcelona. Mongat, Pedralbes, Martorell, Abrera, Sant Jeroni de la Murtra, Moncada, Vilassar... foren alguns dels primers llocs visitats. Els recorreguts eren realitzats normalment per les comarques veïnes com el Maresme, el Vallès Occidental, el Baix Llobregat, el Garraf i el Penedès, i sense allunyar-se gaire de les vies de trens.

Més endavant es comencen a fer excursions per zones una mica més allunyades de Barcelona, com a la plana de Vic, la Garriga i tota la zona del Montseny (Hostalric, Breda, Montsoriu, Arbúcies), la comarca del Bages i Montserrat. Com podem veure durant els primers anys tenien més tendència a visitar els paratges de la Catalunya Vella.

A mesura que l'Associació va creixent, les excursions es van estenent arreu del territori català, i s'allunyen cada vegada més del seu centre neuràlgic. Exemples d'això

són les excursions i les visites a Sant Pere de Caserres, Poblet, Santes Creus, Castelló d'Empúries, Bellpuig, Girona, Lleida, Besalú, Sant Martí del Canigó, i les excursions i les escalades als cims de Montserrat, el Montseny, les Guilleries, Puigsacau i la serralada pirinenca. Per al juny de 1880, es dugué a terme la primera excursió pirinenca amb caràcter oficial, i es va seguir l'itinerari següent: Ripoll, Ribes, Queralbs, Núria, Puigmal, Tragurà, Llanàs, Camprodon i Sant Joan de les Abadesses.

Les excursions oficials de l'Associació d'Excursions Catalana, tot i que molt menys nombroses al començament, van arribar a ser pels voltants d'un centenar al llarg de la seva existència. Igualment com en el cas de la "Catalanista", les primeres excursions van ser bàsicament pels voltants de Barcelona i força properes a les vies del ferrocarril. Vallvidrera, Altafulla, Tamarit, Caldes de Montbui, Mollet, Sant Sadurní d'Anoia, Subirats i l'Ordal entre moltes d'altres que les van seguir, foren les primeres destinacions de les excursions de la "Catalana". Més tard, es van començar a programar excursions més allunyades com poden ser la que es féu a Mallorca a final de juny i principi de juliol de 1880, i la que tenia com a destí el Pirineu francès, concretament a Luz i Gavarnie, fent una atrevida ascensió al Mont Perdut (3352m.) a l'agost d'aquest mateix any.

Per tal de fer possibles les excursions, el camí de ferro fou un element bàsic. La xarxa ferroviària espanyola que des de 1848 s'havia anat desenvolupant, va començar a dominar les companyies ferroviàries catalanes. En 1878, les línies més importants que existien a Catalunya eren, la que anava de Barcelona a Lleida que després anava cap a Saragossa i Pamplona o Madrid, la de Lleida-Reus-Tarragona, i la de Tarragona--Barcelona-França

La companyia dels ferrocarrils directes de Madrid i Saragossa a Barcelona va concedir una rebaixa a favor de la Catalanista sempre que es fessin les excursions per aquesta via. Les companyies de Tarragona a Barcelona i França, i de Granollers, Vic i Sant Joan de les Abadesses, van concedir als socis que pugessin en un nombre igual o superior a tres, viatjar en la classe immediatament superior a la que havien abonat el bitllet.

Quan la companyia de ferrocarrils del Nord (Barcelona-Saragossa-Pamplona) va ser dominada per la xarxa ferroviària espanyola, la petició de reducció de preu per part dels excursionistes fou denegada. Els excursionistes de l'ACEC van fer públic a través del seu butlletí la denegació esmentada i es queixaren de "la protecció que dispensa á la civilisadora acció de l'excursionisme la primera companyia extrangera, á la qual s'ha dirigit la Associació"[1]. Tal com ens demostra Gayetà Cornet i Mas[2] en una conferència feta a la seu de l'ACEC l'any 1883, en la qual exposà els mitjans que la "Catalanista" tenia per aconseguir que "milloressin les vies de comunicació en Catalunya y que's conservessin en bon estat", hi havia una certa preocupació per conservar els accessos en bon estat, i per al progrés i la modernitat catalana, en general. Un altre recurs que calia vetllar

[1]- BACEC. Any III. Juny de 1880. Núm. 20. pàg. 460.

[2]- Cornet i Mas, Gayetà. "Lo foment de las excursions per Catalunya". BACEC. Any VI. Abril de 1883. Núm. 54.

perquè funcionés amb regularitat i exactitud, eren els carruatges que transitaven per Catalunya. L'ACEC va posar a la disposició dels seus associats a través del Butlletí, una relació dels itineraris que feien les empreses de carruatges.

En un món que canviava a una velocitat vertiginosa, altres formes de desplaçament i de lleure com el ciclisme -que va ser fins a final de segle la forma d'esbarjo més estretament relacionada amb la modernitat[1]-, fou desplaçat per l'automòbil. Ràpidament els joves que pertanyien a la tercera generació de la burgesia, aquells que van abandonar el negoci per l'art, com Rusiñol i Casas, es compraren automòbils. De manera que l'any 1902 a Barcelona -ciutat que en aquest aspecte es diferenciava de les europees més aviat pel nombre d'automòbils, que no pas per l'actitud- es fundà l'Automòbil Club.

La xarxa de camins i carreteres s'estenia cada vegada més arreu del Principat. Es facilitava així l'accés i la visita per part dels excursionistes a les zones més altes i allunyades.

El CEC, sempre a l'aguait dels avantatges que oferien els darrers avenços tecnològics, van mostrar ben aviat la seva preocupació per l'estat de les carreteres. L'any 1908, el CEC va participar en una reunió convocada per la Junta de l'Automòbil Club de Barcelona, en la qual es van reunir els diputats i els senadors per Catalunya i els representants de diferents entitats de la ciutat Comtal, a fi de tractar el desastrós estat que patien les carreteres i procurar-ne el millorament.

L'aparició de l'automòbil, tot i que les carreteres eren escasses i no sempre estaven en bon estat, va suposar per al món excursionista, un escurçament de distàncies i un eixamplament de les destinacions. Al mateix temps, va suposar una nova preocupació a l'hora de mantenir els camins de muntanya, sobretot a l'hivern, senyalats de manera visible per tal d'evitar que els excursionistes es perdessin quan havien de passar per mals viaranys.

4.2. Les entitats excursionistes com a vehicle de transmissió de valors culturals i ideològics

La Catalunya de final del segle XIX és una Catalunya industrialitzada i madura que es configura com una societat estretament relacionada amb la modernitat europea i amb els trets que la caracteritzen, com el democratisme o la revolució del proletariat. Per altra banda, és en aquest període que neix el catalanisme entès en sentit estricte[2], amb una ideologia al darrera que es manté al marge de la política de partits i que recolza l'objectiu de redescobrir allò que és català, ja sigui creant institucions corals i ateneus, fent teatre i certàmens literaris, o bé fent créixer les associacions excursionistes. El

[1]- El ciclisme fou la forma esportiva més emblemàtica amb la que la joventut burgesa catalana ocupà el temps de lleure. A més, durant els primers anys d'existència, l'activitat bàsica de les associacions velocipèdiques foren les excursions. Des de 1891 compta amb una revista especialitzada: "El ciclista"; el 1894, ja hi ha tres societats a Barcelona que en promouen la pràctica i difusió, i el 1897 s'agrupen en un organisme federatiu anomenat la Unión Velocipédica Catalana.

[2]- Parlem d'un catalanisme "que no és ni un partit polític, ni una secta, ni una escola, sinó que es configura com una forma d'entendre el país i d'intercanviar iniciatives i orientacions amb altra gent" (Termes, 1994), i no pas de catalanitat que evidentment és un fenomen anterior.

moviment catalanista, en la seva recerca i afirmació de la identitat catalana, va trobar en el moviment excursionista un magnífic instrument de coneixement del territori i difusió dels seus postulats.

4.2.1. La Renaixença i el catalanisme

Durant els dotze anys de coexistència de les dues primeres entitats excursionistes, a Catalunya el fenomen de la Renaixença[1] ja estava plenament consolidat. Si més no, entre els intel·lectuals catalans, tot i que no hi havia coincidència a l'hora de valorar l'acompliment dels objectius de la Renaixença com a moviment, sí que existia un sentiment clar d'estar participant activament en un període de redescoberta de la identitat catalana, i els membres de les societats excursionistes se'n senten especialment protagonistes. A través de les planes dels butlletins, es respira constantment aquesta consciència d'estar contribuint en un moment de transició en què hi ha un passat que cal conservar perquè dóna caràcter al poble català i una societat moderna que s'està forjant de mica en mica.

Eduard Vidal[2] en una conferència sobre l'"Excursionisme practic" ens assegura que "La influència de l'excursionisme sobre totes les manifestacions ha sigut a totes hores reconeguda dins l'actual desvetllament de la mentalitat del nostre poble. La llengua, la literatura, l'art y les ciencies hi han tingut el seu principal impulsador; els descobriments arqueològics y històrics, un poderós auxiliar; y fins les ciencies sociològiques y jurídiques y la mateixa renaixença de la nostra personalitat nacional ha trobat dins el camp de l'excursionisme ambient on desenrrotllar-se y medis pera fer-la efectiva".

Aquesta recerca de la identitat cultural del poble català farà que molts dels canvis que esdevenen en la societat catalana de final de segle, tinguin lloc a través d'un filtre: el catalanisme, tret que serà comú a les persones que pertanyen a les entitats excursionistes. Les associacions excursionistes participaven de manera activa en el catalanisme, criticant aquells catalans que "escrihuen y parlen molt de Catalanisme, mes sense practicar á son favor cap mena d'obras ó traballs y sense perdres la mes petita molestia ó sacrifici pera contribuir al desarrollo de la idea catalanista"[3].

És fàcil comprovar en els butlletins de les societats excursionistes, un gran interès per regularitzar l'ús de la llengua catalana, ja que un dels pilars fonamentals en què recolzaven els trets diferencials dels catalans, era la llengua catalana. Per tant, gran part de les seves actuacions es recolzaven en la reivindicació de la llengua que identifica el poble català. Per a Antoni Aulèstia i Pijoan[4] l'idioma és "la vera representació de la vida d'un poble, ja que simbolisa son caracter y enmotlla son esperit".

[1]- De fet, amb la fundació del CEC, podem considerar que ens trobem ja amb les acaballes de la Renaixença. Com diu Manuel Jorba referint-se al 1891, any en el que Josep Ixart va escriure un article dedicat a la "decadència" dels Jocs Florals "Per aquestes dates s'havien donat ja tots els resultats raonablement esperables de la Renaixença com a moviment i de les institucions que la sostenien..." (Jorba, 1994).

[2]- Vidal, E."L'excursionisme practic". BCEC. Any XVII. Setembre de 1907. Núm. 152.

[3]- Salutació que el president de l'ACEC Josep Argullol, pronuncià el dia que es commemorava el quart aniversari de la fundació de la "catalanista".BACEC. Any III. Novembre de 1880. Núm. 25.

[4]- Antoni Aulèstia i Pijoan. "Conferència sobre la llengua catalana en l'excursionisme".BACEC. Any IV. Octubre de 1881. Núm. 36.

La contribució de les associacions excursionistes, més enllà de les seves actuacions, es fa palesa en la preocupació fonamental per articular un país amb la seva llengua i identitat recuperades. Així ho manifesta Antoni Aulèstia i Pijoan, demostrant la seva inquietud per extendre a tots els àmbits l'ús de la nostra llengua:

"La oratoria catalana, circunscrita durant la primera meytat de la centuria als llochs sagrats y manifestada sóls accidentalment en fets d'armas, ha renascut d'alguns anys ensá intervenint en la política y manifestantse en institucions ó centres varis d'instrucció y de propaganda. (...) convindría que nostre idioma s'apliqués a las ciencias, sobre tot á las filosóficas, pera que'n surgís una escola ben propia y singularisada."[1]

Tant l'ACEC com l'AEC, i més endavant el CEC, estableixen en els seus reglaments el català com a idioma oficial. Tot i que es mostren permissives a l'hora d'utilitzar qualsevol altre llenguatge, sempre que les circumstàncies ho facin necessari, denuncien actituds com "la intolerancia oficial que nos té més acostumats als rigors de la imposició, que al lliure us de lo que'ns es adequat i propi"[2].

Gayetà Cornet i Mas[3], conscient de l'estat de decadència en què es trobava el català, proposa a través d'una conferència feta als locals de l'ACEC, una sèrie de suggeriments per tal de "que sian desterrats els mals usos que's notan avuy dia". Demana als "catalanistes" que adoptin el compromís formal de pronunciar en els seus actes acadèmics, i sobretot en les excursions, les paraules de la llengua amb la màxima propietat. Proposa la reunió d'una acadèmia o consell format per persones de diferents zones de Catalunya i coneixedores de la llengua, per tal d'unificar criteris sobre la pronúncia i l'ortografia catalanes, i fins i tot demana que es faci propaganda activa sobre aquesta qüestió i que s'utilitzin "tots los medis morals i legals" per tal d'aconseguir aquest propòsit.

Ramon Arabia i Solanas en el marc d'una conferència sobre el tema "Concepte y trascendencia del excursionisme"[4], ens explica fins i tot, els "motius que ha tingut la Associació d'Excursions Catalana pere adoptar com a llengua oficial lo catalá". Les raons principals eren: el patriotisme, "és indigne de un poble abandonar la seva llengua"; la identificació regional, "se necessita indispensablement lo llas de la llengua entre'ls qui per la história i per la comunitat d'orígen y d'interessos estém ja units"; per raó d'influència moral, ja que si es pretenia difondre coneixements entre el poble, calia parlar la seva llengua; per tal de donar exemple, servint-se en tots els actes oficials de la llengua catalana; per raó de conveniència: "lo catalá conté la major part dels sonidos que s' troban en las llenguas extrangeras"; i finalment, per raó de compensació, per tal de defensar-se "del moviment que en nostres temps tendeix á la formació de grans nacionalitats"[5].

[1]- Extret d'un article que resumeix unes conferències donades pel soci Joaquim Riera Bertran titulada "Conferencias sobre literatura catalana moderna". BACEC. Any II. Juliol de 1879. Núm. 9. pàg. 83. Núm. 10. pàg. 102.

[2]- BACEC. Any XII. Gener de 1889. pàg. 224.

[3]- Gayetà Cornet i Mas. "Conferència sobre la pronunciació de la llengua catalana". BACEC. Any III. Novembre de 1880. Núm. 25.

[4]- Conferència celebrada el dia 6 de setembre al saló del "Circulo de Tortosa". BAEC. Any V. pàg. 111.

[5]- Aquesta era la reacció davant un fort impuls aculturitzador, homogeneïtzador, de què, per altra banda, i curiosament, ells mateixos eren protagonistes. Però aquesta aparent contradicció és un mecanisme lògic de resposta davant el canvi.

A més de donar màxima importància a la qüestió de la llengua, el moviment renaixentista cercava trets d'identitat nacional catalana en les tradicions i els costums "aqueixes costums que han sigut causa del actual renaixement catalá"[1]. La tradició, la literatura oral, calia cercar-la lluny de les grans viles i calia anar-hi de pressa, si no s'hi volia arribar tard. El tracte continu de la gent del camp i de la muntanya amb els habitats de les ciutats, fèia desaparèixer ràpidament les diferències de vestit i de costums.

Els membres de les societats excursionistes se sentien totalment identificats amb l'expressió gràfica dels sentiments d'aquells homes i dones que pretenien reconstruir un passat per al poble català: pàtria, fe i amor. Per això van acollir amb entusiasme els Jocs Florals: "Estimem á la patria; creyem en un Deu; rendim vassallatge á la dona(...)"[2].

4.2.2. El suposat caràcter apolític de les associacions excursionistes

Durant l'últim quart del segle XIX, l'estudi del patrimoni i de les tradicions populars foren una arma per tal de donar identitat nacional a Catalunya i al mateix fet evitar l'assimilació al nacionalisme espanyol. Els fets "diferencials", com la llengua, les tradicions i la cultura van ser utilitzats com un escut a nivell polític contra el centralisme de l'estat.

El projecte cultural i polític que sorgí durant la Renaixença va donar fruit a diferents esdeveniments socials els quals valoraven el nostre patrimoni cultural com un fet diferenciador. El fenomen excursionista, nascut també durant aquest període, va contribuir en gran manera a esperonar el sorgiment d'aquest moviment polític i cultural catalanista, que va projectar en l'estudi de les tradicions populars la necessitat d'identificar-se amb algun tret diferenciador de la resta de l'estat.

Els personatges que componen aquestes associacions, malgrat que tenen un ventall molt ampli de postures davant del moviment renaixentista, coincideixen en aquest catalanisme. "Nostra societat és un organisme eminentment actiu; te per principal objecte lo moviment, com son títol clarament ho indica; se compon de indivíduos pertanyents á totas las classes y professións socials y de ideas, tendencias y partits diferents y fins oposats"[3].

L'excursionisme és una expressió del catalanisme en què fins i tot les postures filosòfiques i concepcions més oposades envers el fenomen catalanista es poden avenir. Entre els membres de l'AEC i de l'ACEC, hi havia personatges partidaris de la política progressista i del federalisme radical, com Valentí Almirall, Eudald Canibell (tipògraf anarcosindicalista); personatges que pertanyien a una línia més purista, com els membres de "La Renaxensa": Angel Guimerà, Francesc Matheu, Pere Aldavert; i fins altres membres que pertanyien al cercle tradicionalment anomenat Vigatà, els quals eren partidaris del

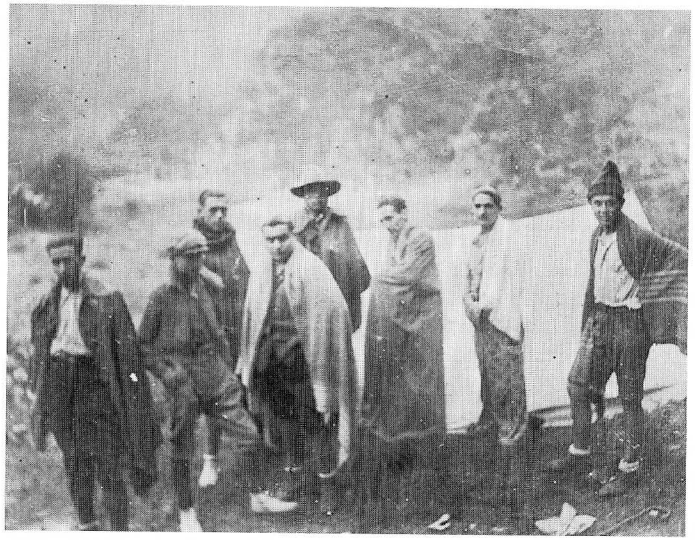
[1]- "Algunas reflexions sobre la necessitat de la conservació y restabliment de las costums catalanas". MACEC. Vol. I. (1876-1877).
[2]- Idem.
[3]- Exposició sobre la projectada unificació de códichs. A las Corts. BAEC. Any IV Gener de 1881. Núm. 28.

Excursió al Massís del Montseny a l'any 1928. *(Foto: Arxiu Font de Falgàs)*

Excursió a la Vall de Núria durant la segona Pascua de l'any 1932.
(Foto: Arxiu Jaume Riera)

Una de les primeres excursions de l'Agrupació Excursionista de Granollers a les Guilleries, a l'any 1929. *(Foto: Arxiu Jaume Riera)*

Excursió col.lectiva a Sant Marçal (Montseny) a l'any 1934. *(Foto: Arxiu Jaume Riera)*

catalanisme regionalista catòlic com Jaume Collell, Mn Cinto Verdaguer, Narcís Verdaguer i Callís.

És per això, que malgrat que als butlletins no es reflecteix una tendència política clara[1], sí que es pot apreciar el recolzament a certes accions d'altres entitats de caràcter polític a les quals pertanyien els socis de les associacions.

Podem parlar per exemple, de les conferències antidarwinistes que es van celebrar els dies 10 i 17 de febrer de l'any 1879 a la seu de l'Associació d'Excursions Catalana, pronunciades per Francesc de Paula Benessat i titulades "Consideracions sobre les transformacions y lo transformisme", en les quals titllava el darwinisme com a "contrari á la ciència, á la filosofia y á la llibertat", i parlava referint-se a Darwin d'un "naturalista extraviat (...) per la influència de la poderosíssima imaginació".

També comptem amb fets com la participació de les associacions en fets com el Primer Congrés Catalanista al 1880, en el qual, s'agruparen tots els sectors que lluitaven per les llibertats de Catalunya. Dels més de 850 inscrits al congrés, 66 pertanyien a l'ACEC i 121 a l'AEC, i entre ells hi havia Valentí Almirall i Eudald Canibell a la comissió organitzadora, i personatges destacats de les entitats excursionistes com J. Fiter i Inglès, G. Vidal i Valenciano o R. Arabia i Solanas. L'AEC fins i tot va celebrar una vetllada literària de dicada al Congrés Catalanista, la qual el president de l'Associació Ramon Arabia va concloure dirigint-se als membres del Congrés Catalanista i expressant així la seva devoció per aquest esdeveniment: "Senyors: lo Congrés será lo que s' vulga, pero es una gran idea, y á la idea honrém; honrats quedém nosaltres de vostra assistencia y per ella vos doném las gracias"[2]. La "Catalana", va participar també en la manifestació proteccionista de 1881, en la qual R. Arabia en fou un dels oradors. Josep Argullol, aleshores president de la "Catalanista", pronuncià una conferència amb motiu de la manifestació, en la qual va exposar els grans beneficis que la protecció havia de reportar a la indústria nacional i va detallar els deures ineludibles dels protectors i dels protegits.

Un altre fet que té lloc a les darreries del segle XIX i que el butlletí de l'AEC denuncia, és el conflicte jurídic que sorgí arran de la proposta de l'estat que intentava unificar les diferents legislacions civils sobre la base de les castellanes, i que fou expressat en el Memorial de Greuges presentat al rei Alfons XII l'any 1885. Aquest document, "que va ser escrit en el clima d'oposició als tractats del comerç amb la Gran Bretanya" fou signat per l'AEC, la qual cosa ens desvetlla una postura totalment proteccionista. Per tant, la implicació a escala política de les associaicons excursionistes sembla evident.

Per altra banda, ens trobem amb fets com les vagues del Primer de Maig de 1890 i els anys de l'onada terrorista (1893-1897) o bé la guerra de Cuba i Filipines i la pèrdua de les colònies insulars[3], que van provocar importants desgavells pels interessos de

[1]- Tant el reglament de l'ACEC, com el de l'AEC i el del CEC més endavant, prohibeixen als socis ocupar-se de qüestions purament polítiques o religioses dins de les associacions.

[2]- "Vetllada literaria dedicada al Congres Catalanista".BAEC. Any III. Octubre de 1880. Núm. 24. pàg. 218.

[3]- A Espanya és prou sabut que els efectes de la guerra colonial foren grans. Hi va haver drames i corrupció entorn l'exempció militar, i un gran nombre de baixes. Les repercussions de la crisi van resituar el nou equilibri imperialista, i Espanya passà a formar part de l'òrbita de la política colonial francesa al nord d'Àfrica.

molts catalans, davant dels quals les associacions, suposem que, a causa de la divergència d'opinions entre els seus membres, no adoptaren cap postura determinada.

Tant l'ACEC com l'AEC van participar en l'Exposició Universal de Barcelona[1] en 1888. Ambdues associacions fan gala en els textos dels seus butlletins de la medalla d'or amb la qual foren guardonades amb motiu dels treballs presentats. El mateix Norbert Font i Saqué en una conferència pronunciada l'any 1902 reconeix que "el fi d'aquesta benemèrita societat anomenada Centre Excursionista, que no és altra que'l desvetllament científich, artístich i literari, y en conseqüencia polític, de la Nacionalitat Catalana".

Amb la reacció de les associacions excursionistes davant dels esdeveniments de l'època, podem veure una tendència més aviat moderada i amb un doble vessant: un de conservador i tradicional, i un altre, de progressista, amb un ferm desig de conquerir la modernitat.

5. Vinculació de les societats excursionistes amb els primers esports de muntanya

Durant els primers anys de la seva existència, el CEC va conviure amb el Modernisme[2], moviment cultural i polític marcadament catalanista en el qual es gestaren les bases del pensament que recolzà la idea de la Catalunya-nació[3] i que al mateix temps tingué una voluntat clara d'obrir-se a tot allò que era nou. En aquest període, malgrat les nombroses excursions realitzades, tot allò que veiem reflectit als butlletins i a través de les publicacions a les quals va donar llum el CEC i les entitats que el van precedir, ens denota que es tractava d'entitats eminentment culturals. El CEC es constituí com a paradigma de les entitats excursionistes catalanes, una entitat preocupada per extendre aquest sentiment de profund amor a la terra que només es podia experimentar -segons ells- si hom era bon coneixedor de tots els aspectes que ens ofereix la nostra geografia.

Amb l'inici del segle XX vingué el noucentisme[4], etapa que -seguint el programa polític de Prat de la Riba i l'ideari estètic d'Eugeni d'Ors- va succeir el modernisme i que desenvolupà tot un projecte social i polític, acompanyat d'una voluntat cívica i de construcció d'una "Catalunya ideal", sota la consigna del retorn a l'ordre, al classicisme i al Mediterrani.

Tot i que en un primer moment pot semblar contradictori, fou justament a redós d'aquest moviment cultural genuïnament urbà, adaptat a la vida a la ciutat -l'àmbit que

[1]- L'Exposició Universal del 1888 fou un dels grans esdeveniments de final del XIX, ja que va fer adquirir a Barcelona una projecció davant del món desenvolupat i modern. No va faltar qui hi estigués en desacord: Valentí Almirall (que curiosament el 1888 deixa de formar part de les llistes de socis de l'ACEC -al mateix temps que abandonà la vida política-) en fou un dels principals detractors.

[2]- Tradicionalment es considera que el Modernisme abraça el període 1890-1906.

[3]- Casassas (1995) situa el punt de partida del terme "nacionalisme català" enfront al de regionalisme, en les figures de Roca i Farreres i Almirall.

[4]- Jordi Casassas entén aquest període de catalanisme noucentista com un conjunt d'idees i proposicions posades en funcionament des del 1904-1906 per un nucli en el qual de seguida va sobresortir Eugeni d'Ors i Rovira (1881-1954), i que des de l'inici es va subordinar a la política catalanista que inspirava Prat de la Riba.
Casassas i Ymbert, Jordi. "L'arrencada del segle XX" a *L'època dels nous moviments socials. 1900-1930*. Vol. 8. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1995. pàg. 33.

es contraposa a la ruralia i que es considera rector dels processos humans-, que es desenvoluparen les primeres manifestacions esportives en un entorn natural.

Cal que tinguem present que a final del segle XIX i sobretot a l'inici del XX, el fenomen esportiu ja estava plenament consolidat a Catalunya[1]. El futbol aviat esdevingué l'esport predilecte, de manera que la seva ràpida popularització obligà als rics a buscar-se'n de nous, com el tennis que és l'esport noucentista per excel·lència. L'esport esdevé la manifestació del nou modus vivendi més estretament lligada amb la modernitat.

Les activitats físiques a la natura, igual que la llengua, la literatura, el folklore, l'art i les ciències naturals, van trobar a recer de les societats excursionistes i en el context noucentista, l'ambient i els mitjans per desenvolupar-se.

5.1. La influència europea

Ja des de l'inici de les primeres entitats excursionistes catalanes, hi ha una relació important amb les societats alpines Europees. Ramon Arabia i Solanas, aleshores president de l'AEC, en una conferència celebrada el dia 16 de juliol de 1882 al saló de sessions del "Círculo literario" de Vic, va parlar dels antecedents històrics de l'alpinisme europeu com un precedent de les entitats excursionistes catalanes:

"Començá'l senyor Arabía per donar los antecedents històrics del alpinisme, fent memòria del mestre d'estudi suís, Töper, que començá ab sos deixebles lo que s'anomená voyages en zig-zag en las cordilleras alpinas. Los inglesos després de les guerras de Napoleon, sentint com una necessitat d'eixir fora de casa, s'escampan á bandadas pe'l continent, y seguint l'impuls de son carácter excéntrich comensan ab la tenacitat que'ls caracterisa las ascensions difícils als Alpes, fundantse finalment en 1857 l'Alpine-club de Lóndres, primera de las societats de aquesta mena. Vinguéren luego los clubs alpins alemanys que donáren á l'excursionisme un aspecte patriótich y utilitari, seguintse luego la fundació de altres clubs alpins á França, Suissa, Austria é Italia, que donan avuy un total de 35 societats, que contan ab 54.389 socis, dividits en 195 seccions, y que manténen en los Alpes 80 estacions de refugi"[2].

El Club Alpí Anglès, tal com manifestava el mateix Ramon Arabia[3] en una altra conferència, tenia un caràcter més pràctic, la qual cosa feia que els catalans no se'n sentissin gaire propers: "Lo sport ó siga tota la munió de jochs gimnástics y d'exercicis corporals tant arrelada en las costums inglesas, fou l'orígen de la formació del Alpine Club y lo que li doná desde l' comensament, fesomia y carácter propis". En canvi, sembla que trobava més similituds entre l'excursionisme català i els clubs alpins suís, italià,

[1]- En 1897 es fundà la societat ciclista Unión Velocipédica Catalana. El ciclisme és la forma d'esbarjo més característica del modernisme, triomfa molt aviat i de manera rotunda a Catalunya. Els mateixos joves burgesos que abandonen el negoci per l'art, com Rusiñol i Casas, són els primers a anar en bicicleta, i més endavant a comprar-se automòbils.

Per altra banda, l'any 1897 és va fundar el primer club de futbol català, el Palamós; i en 1898, Joan Gamper va fundar el Futbol Club Barcelona.

[2]- Arabia i Solanas, Ramon. "Paralelo entre lo Alpinisme extranger y lo excursionisme català". BAEC. Any VI. Març de 1883. Núm. 54. pàg. 43.

[3]- Arabia i Solanes, Ramon "Los clubs alpins i les associacions d'excursions". BAEC. Any II. Abril de 1879. Núm. 6.

francès, alemany, austríac i noruec[1], els quals "(...) posen de relleu dos carácters que pera res apareixen an lo Club Alpí Inglés: lo patriotisme y la popularisació dels coneixements".

De tota manera, se sentien diferents als clubs alpins i tenien clar que les associacions dedicades a estudiar les comarques catalanes havien pres un caràcter especial des del principi. Tal com demostra el següent text, amb qui més se sentien identificats els excursionistes catalans era amb les associacions estrangeres més menudes, semblants a les catalanes i amb situacions polítiques comparables a les quals R. Arabia, tot i que no les explicita, s'hi refereix amb les paraules següents:

"Efectivament, totas aquestas associacions se semblan ab las d'aquí en que no 's proposan ja com á únich lo estudi y exploració de las montanyas, ó sía la part geogràfica, sinó també lo estudi de las tradicions, monuments, canons y llenguatge, ó siga la part histórica y etnográfica de la encontrada.(...)

Com se veu, una particularitat notabilísiima es d'esmentar en aquestas societats: que totas han brotat en comarcas que han gosat en altres temps d'existencia política més ó ménos independent y encara avuy parlan llengua propia, conservant lo caliu dels recorts y lo joch de las aspiracions"[2]. Malgrat que continuaven entenent l'excursionisme com una important manifestació de les aspiracions catalanistes i com un mitjà que havia de ser profitós, a poc a poc aquesta influència que provenia d'Europa es va anar filtrant en els discursos dels excursionistes catalans. Començaren a atribuir-li una finalitat de caràcter utilitari, a través de la qual era possible -entre altres coses- explotar l'afició dels alpinistes a atreure'ls a conèixer el nostre país.

De mica en mica, la vida de muntanya i les excursions hivernenques com a sortides esportives -sense oblidar mai la utilitat científica- es fan habituals entre les planes dels butlletins, tot i que sempre hi havia un interès per vetllar per allò que els caracteritzava:

"L'excursionisme català s'ha distingit sempre pel seu caràcter altament científic y educatiu, comparant-lo ab l'alpinisme quasi merament esportiu que practiquen a l'extranger (...) sense oblidar may aquesta nostra característica, y enllaçant lo científic ab lo agradable, se poden fer aquestes sortides adaptant-les a nostra especial manera de ser y obrar..."[3].

Comparaven les activitats esportives amb allò que era agradable, s'adonaven i començaven a acceptar la possibilitat de combinar-ho amb els interessos científics: "Fent aquelles excursions montanyenques podem fer molt bé aquest excursionisme pràctic de que venim parlant, y l'obra que així se realisi, ajuntada a la que vinguin practicant els aimants de les belleses monumentals de nostra patria, els aficionats a l'arqueologia, els que's dediquen a estudis geològics, els folk-loristes y fins el mer contemplatiu de

[1]- El Club Alpí Anglès fou la primera associació europea d'aquestes característiques, fou fundat a Londres al 2 de desembre de 1857. El Club Alpí Suís es fundà a Olten el 19 d'abril de 1863, seguit del Club Alpí Italià qu es fundà a Turin el mateix any. L'Associació Alpina d'Alemanya i la d'Austria foren fundades l'any 1866. El Club de Turistes Noruec es va fundar el 21 de gener de 1868 i el Club Alpí Francès el 2 d'abril de 1874.

[2]- Arabia i Solanas, Ramon. "Los clubs alpins i les associacions d'excursions". BAEC. Any II. Abril de 1879. Núm. 6.

[3]- Vidal, Eduard. "La vida a montanya". BCEC. Any XVII. Agost de 1907. Núm. 151. pàg. 244.

la mare naturalesa, contribuirà an aquesta obra grandiosa, educativa y patriòtica de l'Excursionisme català"[1].

Aquesta relació amb les entitats excursionistes o alpinistes europees era habitual ja des de la fundació de les dues primeres entitats excursionistes a Catalunya (l'ACEC i l'AEC). Els excursionistes catalans assistiren des del 1879 als congressos internacionals que feien les societats alpines europees[2], les quals es reunien una vegada a l'any en una ciutat europea.

Les relacions que tenien amb altres entitats estrangeres, ja fos mitjançant l'intercanvi de publicacions, per correspondència directa, o bé per visites personals fetes o rebudes pels delegats de les associacions, eren nombroses i actives des del començament.

Durant els primers anys del nostre segle el CEC intercanviava publicacions amb una vintena de països europeus i, de l'altra banda, de l'Atlàntic. A partir del 1907 el CEC es va adscriure a la "Federació Internacional de Societats Pirineïstes"[3], les quals es reunien en un congrés un cop cada any i discutien temes com les relacions entre guies i excursionistes, la necessitat de les vies de comunicació a muntanya, de la conservació de la bellesa forestal i dels concursos internacionals d'esports hivernencs.

Amb l'inici del segle XX, la pràctica de l'esport de muntanya es difongué cada vegada més a una banda i a l'altra del Pirineu. La secció del Canigó del Club Alpí Francès organitzà freqüents sortides pels volts de Perpinyà. Una trentena de "skieurs" practicaven a Luchon sota la direcció del doctor Germès, un vell alpinista francès. A Bayona, la secció basca posseïa un material d'esquí complet.

D'aquesta manera s'inicià, a través de les entitats excursionistes, una progressiva incorporació de pràctiques com l'esquí, el patinatge o les curses de trineus, prenent com a pauta les entitats estrangeres creades a fi de practicar aquest tipus d'esports. Fins i tot, el Centre Excursionista de Catalunya va començar a assitir a manifestacions esportives com el Concurs Internacional d'Esports d'Hivern de Chamonix l'any 1908.

"(...) mercès als esforços combinats de tots els alpinistes, els skis, sense deixar de ser un joc pera'ls rics, serà pels montanyencs (...), un medi de lluita contra'l trist isolament, un medi de millor coneixer's y estimar-se"[4].

Efectivament, allò que havia estat sempre un mitjà de lluita i de desplaçament per als habitants dels països nòrdics, esdevingué un joc, una pràctica cada vegada més habitual en el temps de lleure dels noucentistes.

[1]- Vidal, Eduard. "Excursionisme pràctic". BCEC. Any XVII. Setembre de 1907. Núm. 152. pàg. 278.

[2]- L'ACEC ja va assistir, amb R. Arabia com a representant, a la segona conferència internacional dels clubs alpins (la primera es va celebrar a París durant l'Exposició Universal), que fou celebrada a Ginebra els dies 1, 2, 3 i 4 d'agost de 1879. L'any 1880, hi van fer acte de presència tant l'ACEC com l'AEC.

Si ho jutgem pels continguts dels butlletins de les dues primeres entitats excursionistes fundades a Barcelona, l'ACEC i l'AEC, fou aquesta darrera la que va tenir -sobretot a través del seu president Ramon Arabia i Solanas- una major relació amb les societats europees.

[3]- "La Federació de Societats Pirineistes" fou fundada l'any 1903. Aquesta federació s'ocupava de tot allò que feia referència al Pirineu, i especialment a la conservació i arranjament de les seves belleses naturals. L'any 1907 el CEC en començà a formar part, i la convertí en una societat internacional. L'any 1908 es celebrà el congrés que es feia anualment a Perpinyà i que va finalitzar a Barcelona amb tot un seguit d'actes organitzats pel CEC.

[4]- Spont, Henry. "L'hivern a montanya". BCEC. Any XVIII. Gener de 1908. Núm. 156. pàg. 25.

5.2. La secció d'esports de muntanya

Malgrat que al començament hi hagué certes reticències per part dels sectors més conservadors[1], el CEC es va veure obligat a adaptar-se als nous temps i a les exigències de la societat catalana. De manera progressiva anava augmentant l'interès per una sèrie de pràctiques esportives que fins aleshores només es feien a les societats alpines europees.

"(...) la gent saxona s'ha acostumat a un altre esport, "The camping", o siga l'acampament a plena natura, en tendes de campanya fàcilment desmontables, lluny de poblat y dedicant-se als diversos esports i aspectes de la vida montanyenca.

(...) Aquí a la nostra terra y en el nostre excursionisme molt fóra de desitjar l'implantació d'aquestes sortides..."[2].

La por que hi havia sobretot entre el sector més elitista del CEC, a l'hora d'incorporar les pràctiques esportives, va anar desapareixent. A poc a poc, es comença a fer una lectura més positiva de les possibilitats que oferien aquestes pràctiques que es feien a la natura.

Un fragment d'un article que aparegué al butlletí del CEC i que fou escrit per diversos autors amb la intenció de justificar la necessitat de crear una nova secció que pogués acollir aquest tipus de pràctiques, ens mostra i explica perquè d'entrada hi havia un cert rebuig a l'hora d'integrar-les en el món excursionista català:

"La por de convertir el nostre excursionisme en un mer passatemps o donar-li un caràcter essencialment esportiu, es avui una traba que ha de desaparèixer per oposar-se al foment d'un aspecte de l'excursionisme que tenint un caràcter artístic y utilitari, no ha de deixar d'esser objecte de l'atenció del nostre Centre Excursionista de Catalunya"[3].

De manera que, finalment, l'any 1908 es creà la "Secció d'Esports de Montanya" del Centre Excursionista de Catalunya.

Com hem esmentat abans, quan al Centre Excursionista de Catalunya es creà la Secció d'Esports de Muntanya la introducció del fenomen esportiu ja era un fet en la societat catalana. Per tant, l'aparició aquest vessant més pràctic i esportiu de les associacions excursionistes justament en aquest moment no deixa de ser un fet bastant lògic.

"Cert, i ben cert, que sembla haver evolucionat o canviat un xic en les seves manifestacions culturals, practicant avui més l'excursionisme per l'excursionisme que no pas l'excursionisme aplicat als diferents aspectes o branques de la nostra intel·lectualitat; més això, molt compresible, natural i lògic avui que Catalunya renaixent està en vies de reconstitució nacional i en que s'han creat nous organismes de general cultura catalana que abans no existíen, no és pas cap mal, puix l'excursionisme català té un camp i una esfera d'acció ben determinada, una finalitat ben característica i uns medis apropiats,

[1]- Ja des de la constitució de les primeres associacions excursionistes trobem dins de les entitats excursionistes dues tendències força diferenciades respecte a la possible integració de les pràctiques esportives muntanyenques: una d'elles partidària de conservar el caràcter més culte i elista de l'entitat, i per tant molt reàcia a practicar-les, ja que les consideraven "un mer passatemps"; i l'altra, que sense oblidar la vessant científica, desitjava integrar i divulgar la vertent més pràctica i de caire més esportiu de l'excursionisme.

[2]- Vidal, Eduard. "La vida a montanya". BCEC. Any XVII. Agost de 1907. Núm. 151. pàg. 244-245.

[3]- Vidal, E., Baladia, J., Miret, M., Valls, L. "Secció d'esports de montanya". BCEC. Any XVIII. Agost de 1908. Núm. 163. pàg. 248.

per continuar treballant amb profit, honra i gloria d'ell mateix i de nostra idolatrada Catalunya"[1].

Fins aleshores, aquest tipus de pràctiques esportives es reduïen a l'àmbit exclusivament privat. A partir de la creació de la Secció d'Esports de Muntanya, a l'estiu de 1908, la pràctica de l'esquí i les baixades amb trineu, van proliferar de manera espectacular entre els socis del CEC. Les planes del butlletí de l'associació s'ompliren de noves respecte als esports de muntanya, i es desplaçaren o quedaren en segon pla les qüestions de caràcter estrictament cultural.

Es podia endevinar un cert canvi de filosofia: començaren a respectar i a entendre que a més de l'excursionista que amb el seu sarró i martell anava recollint pedres minerals i fòssils per tal de classificar-los i estudiar-los; del que anava recollint plantes i animals cercant espècies noves i desconegudes; del que amb el llapis i el bloc de notes seguia pobles, llogarrets i cabanes, cercant cançons i corrandes, aforismes, costums, llegendes, tradicions, jocs infantils i altres elements que constitueixen l'ampli ventall del saber popular; i de que examinava monuments megalítics i altres construccions, hi havia també l'excursionista que sense finalitat ni mires científiques "sens més bagatge que'l seu sarró, ben ajustat el seu calçat y empunyant fort bastó, va atravessant serres y més serres, y assolint cims y més cims, ab el sol objecte de veure y admirar"[2].

Per altra banda, des del punt de vista dels personatges que formaven part d'aquestes associacions, l'excursionisme ja no tenia la mateixa finalitat que als seus inicis. Quan va néixer l'excursionisme -durant la Renaixença- calia respondre principalment a les necessitats de l'època, contribuir al renaixement i tenint per tant el caràcter i l'aspecte cultural que se li va donar en benefici de la reintegració de la personalitat del poble català. Per tant -segons els excursionistes- ja no calia fer tanta incidència en les qüestions culturals i científiques.

"Però avui, que'l desvetllament de Catalunya es ja una realitat vivent; avui, que totes les branques del saber humà 's veuen conresades, a la nostra terra, en català i a la catalana; avui, que per tot neixen y 's formen entitats i institucions de cultura; ja no és tant precís, ja no és tant indispensable, que nosaltres tinguem aquest caràcter eminentment científic o instructiu que hem vingut tenint en calitat d'entitat precursora del nostre desvetllament cultural y patriòtic"[3].

Per tant, un cop assolits els objectius de la Renaixença, no calia tenir por que les pràctiques esportives, fins aleshores mirades amb recel per alguns membres de les associacions, s'anessin arrelant a Catalunya. La prova que aquest fenomen fou cada vegada més acceptat, com a mínim entre els sectors més progressistes de l'excursionisme, la tenim en un fragment de la memòria anual que va llegir el secretari Eduard Vidal i Riba en l'acte de la sessió inaugural de l'any 1911.

[1]- "Memòria escrita amb motiu del XXV aniversari de la fundació del Centre Excursionista de Catalunya". BCEC. Any XXV. Abril de 1015. Núm. 243. pàg. 120-121.

[2]- Vidal i Riba, Eduard. Memòria llegida en la sessió inaugural de curs del CEC. BCEC. Any XXI. Novembre de 1911. Núm. 202. pàg. 316.

[3]- Vidal i Riba, Eduard. Ídem.

"Per això crec que'l Centre Excursionista de Catalunya ha fet molt bé de fomentar darrerament l'excursionisme sportiu y contemplatiu, creant en son sí una Secció especial de Sports de montanya: això sens detriment de les altres modalitats (...); y entenent lo sport no sols com a passatemps y exercici físic, sinó com a medi d'enlairar l'ànima, de conresar els sentiments, al propi temps que de normalitzar les funcions fisiològiques del nostre humà organisme"

De tota manera, es cura en salut i a més de les finalitats purament recreatives i higièniques afegeix:

"(...) perquè aquest excursionisme (diguem-ne sportiu) es el primer pas, moltes voltes, pera dedicar-se a altres estudis, ja que no hem d'oblidar mai que l'esperit d'investigació es innnat a la naturalesa humana, y que l'home que comença per veure acaba per investigar i difundir després els seus propis coneixements; y així quasi sempre, de la vera contemplació 'n ve un reconcentrament, un estudi. Y l'excursionisme que ha començat sols com un passatamps o un contrapès higiènic, acaba per esdevenir palanca de moralització, esperò d'intel·ligència, estímol del patriotisme,(...)".

Fos com fos, ens adonem que amb la segona dècada de la nostra centúria i sempre tendint a respectar els aspectes culturals relacionats amb l'excursionisme, els membres del CEC van acabar de resoldre els dubtes que tenien al voltant del fet d'acceptar o no les activitas esportives muntanyenques. A més, com veurem més endavant, el fenomen esportiu de seguida va prendre una dimensió tal que el Centre Excursionista es va veure obligat a ser la seu de l'organitzanització de gran nombre d'esdeveniments esportius practicats en l'entorn natural que ofereixen les nostres muntanyes.

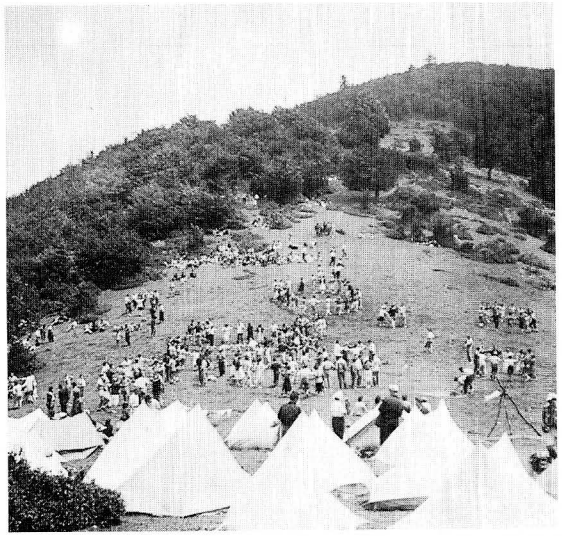
5.3. Els primers esdeveniments esportius a la natura

Des que es va crear la Secció d'Esports de Muntanya del CEC, l'afició i l'interès dels membres del Centre per a activitats que fins llavors a Catalunya eren desconegudes, va créixer a gran velocitat. Tant és així, que al desembre de 1908, ja s'havia organitzat una primera sortida als Rasos de Peguera, unes quantes al Montseny i a la Cerdanya. El dia 21 de març de 1909 va tenir lloc a dalt de la muntanya de Matagalls al Montseny, el primer Concurs Català de Luges, organitzat per la Secció d'Esports de Muntanya del CEC.

"Més d'un centenar de persones varen reunir-se a Matagalls, a redós de la tenda de campanya del nostre Centre, y coronats per la bandera catalana que majestuosament voleyava al bell cim d'aquella serra. Allí varem veure-hi germanívolament aplegats a gran nombre de benvolguts consocis i altres invitats; a representants de la premsa diaria y esportiva y de diverses revistes ilustrades; a molts fotògrafs (...); als encarregats de fer la pelícola cinematogràfica (...); y a molts aficionats d'esports diversos, desitjosos

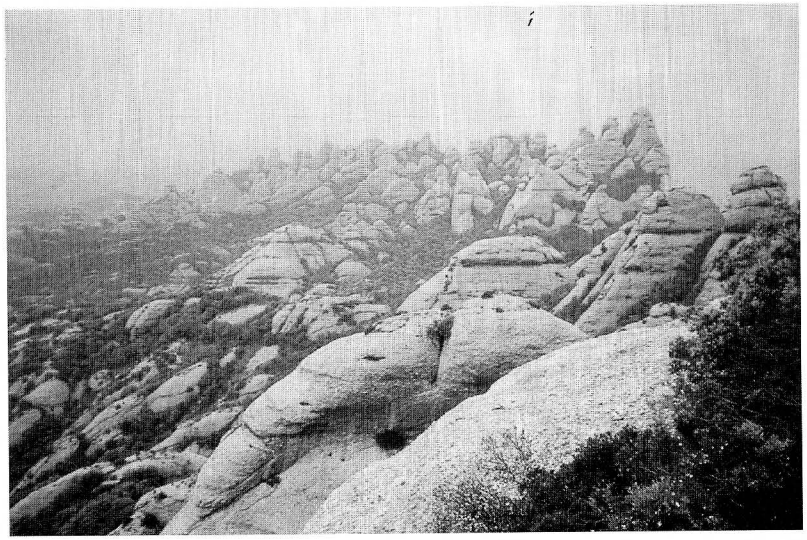
La secció d'Atletisme de l'Agrupació Excursionista de Granollers a l'any 1933, que posteriorment va ser l'origen del Club d'Atletisme de Granollers. *(Foto: Arxiu Jaume Riera)*

Acampada Excursionista amb aplec de sardanes al Montseny. *(Foto: Arxiu AEG)*

El Puig sa Carbassa en primer terme i el Turó d l'Home al fons. El Montseny va ser objectiu primordial per realitzar estudis meteorològics, i al Turó de l'Home va instal.lar-se una de les primeres estacions meteorològiques a muntanya.
(Foto:Arxiu)

Montserrat: regió d'Agulles des del Montgròs. Montserrat, a l'igual que el Montseny, va ser centre principal d'activitats lligades al món excursionista no només pel seu interès natural i geogràfic, sinó també per a la proximitat de les associacions i centres excursionistes en poblacions amb més densitat demogràfica.
(Foto: Joan Mundet)

de conèixer aquella nova manifestació esportiva que allí anava a presentar-se per primera volta en nostra terra"[1].

Enmig de tanta expectació es va fer una cursa oficial de velocitat, en la qual hi havia 28 inscrits i finalment hi van participar 21 esportistes, i un cop finalitzada i repartits els premis als dos concursants que van fer millor temps, els mateixos corredors i altres aficionats (entre els quals també es constata la presència de dones) van emprendre la baixada per aquelles pistes naturals i s'exercitaren en el maneig de les "luges". Aquest primer Concurs Català de Luges és considerat com la primera expressió oficial dels esports de neu a Catalunya. Al mateix temps es va donar el primer curset de fotografia pràctica que organitzava la mateixa secció.

L'acollida i la popularitat que van adquirir els esports d'hivern entre la població catalana fou d'una dimensió tal, que dos anys després, al 1911 el CEC considerant "el gran arrelament que han tingut a la nostra terra 'ls sports de neu (...) y l'entusiasme que regnava y regna entre els nostres aficionats y consocis; han fet que's pensés en la conveniencia d'organitzar una setmana esportiva al Pirineu..."; de manera que a final de febrer d'aquest any tingué lloc a Ribes (Ripollès) "La Setmana de Sports d'Hivern"[2].

La ràpida expansió d'aquest tipus de pràctiques esportives esdevingué un incentiu per al desenvolupament de les zones on s'exercitaven els esports d'hivern, tant a nivell de millora de les vies d'accés, com per l'"acció civilitzadora" -recordem que estem en ple noucentisme- i d'enriquiment que suposà per les localitats que les acullien.

Esdeveniments com la Setmana dels Esports d'Hivern van afavorir també l'afluència de turisme, ja que aquestes celebracions eren viscudes per la població que les albergava amb gran intensitat. Un article del BCEC amb motiu de la setmana dels esports d'hivern de Ribes ens explica que "Més d'un miler de persones forasteres hagueren d'hostatjar-s'hi omplenant fondes y hotels, y havent de recórrer a habitacions y cases particulars"[3].

La dificultat per accedir a aquests llocs, va despertar un viu interès per la creació de refugis de muntanya, igual que en totes les societats d'excursions i d'alpinisme estrangeres. Els excursionistes catalans es preocuparen que totes les altes muntanyes fossin degudament reconegudes i que prop dels cims més alts i de difícil accés, l'excursionista trobés un lloc de resguard que servís de punt d'exploració pels seus estudis i també com a punt de seguretat per exercir els "sports de neu a montanya". El CEC va fer importants obres per tal d'instal·lar i habilitar observatoris i refugis com el d'Ull de Ter[4], que fou el primer xalet-refugi instal·lat al Pirineu català.

L'existència cada cop més abundant de grups excursionistes, la millora de les comunicacions, la construcció de refugis, l'augment constant de guies i mapes, van

[1]- BCEC. "El primer concurs catalá de luges". Any XIX. Abril de 1909. Núm. 171 pàg. 117.
[2]- BCEC. "Gran Setmana de Sports d'Hivern". Any XXI. Gener de 1911. Núm. 192. pàg. 32.
[3]- BCEC. La Setmana de Sports d'Hivern. Any XXI. Març de 1911. Núm. 194. pàg. 89.
[4]- Les gestions del que fou el primer observatori-refugi d'Espanya, foren iniciades per l'ACEC l'any 1881. L'AEC, en canvi, es preocupà més aviat per instal·lar estacions meteorològiques a tots els cims més alts de Catalunya. Més endavant, el CEC va construir a més d'un xalet-refugi a Ull de Ter l'any 1909, altres refugis com el de la Renclusa l'any 1916, el de la Molina l'any 1925 o el Cèsar August Torras l'any 1927 al Cadí.

donar cada vegada més consistència a un tipus d'activitats esportives que fins aleshores només eren practicades a l'estranger, o bé per lliure. Per tant, a Catalunya fou l'entorn excursionista, que a partir de la creació de la Secció d'Esports de Muntanya del CEC i, sobretot, a partir de la segona dècada, proporcionà l'estructura i els mitjans adequats per al desenvolupament i les pràctiques dels primers esports de muntanya a les terres catalanes, i qui propicià, encara que potser de manera indirecta, l'afluència turística cap a les zones muntanyoses del nostre país.

6. De l'excursionisme científic al turisme esportiu: a tall de conclusió

L'excursionisme com una de les manifestacions d'un complex moviment cultural, social, econòmic i polític que sacsejà Europa, Espanya i Catalunya durant tot el segle XIX i principi del XX, no es pot separar de les transformacions que van caracteritzar una època en la qual la societat va apostar per la modernitat.

Com hem destacat amb anterioritat, en aquest procés fou decisiu el paper de la burgesia, classe social emergent des de la baixa edat mitjana. Si parlem de Catalunya en particular, cal fer esment d'una manera especial de la burgesia, més activa social i econòmicament: la burgesia comercial i industrial.

A partir d'aquest segle i a mesura que la societat catalana es va transformant, les actituds i el paper de les entitats excursionistes van patint un procés de canvi per tal d'adaptar-se a una societat on la cultura i el lleure -si més no entre la burgesia-, són cada cop més assequibles: l'home treballa i juga.

Intentarem descriure com es produeix aquest procés que farà que aquell primer excursionisme caracteritzat pel seu marcat to elitista, i cultural, científic i literari, derivi cada vegada més cap a un vessant més pràctic i popular.

6.1. La consolidació de l'excursionisme

Un dels fets que va recolzar l'esmentat canvi de mentalitat entre els excursionistes fou l'enorme proliferació de noves entitats que es va iniciar a partir del segle XX i que va suposar per una banda, que l'excursionisme fos més accessible i, per l'altra, la consolidació definitiva de l'excursionisme català. El CEC, tot i que es mantingué al capdavant com a punt de referència indefugible per les joves entitats que anaven naixent, ja no era l'única entitat associativa que es dedicava a fer excursions. D'aquesta manera, es van crear noves entitats excursionistes tant a dins com a fora de Barcelona.

Fins aleshores, de manera autònoma -o sigui al marge de les delegacions de l'ACEC, de l'AEC o del CEC-, només havia existit l'Associació Excursionista Ilerdanesa, creada l'any 1884, la qual no va sobreviure la mort del seu president Josep Pleyan de Porta l'any 1891; l'Agrupació Excursionista Catalana "Els Muntanyencs" que va sorgir l'any 1890 i l'Associació d'Excursions "Concell de sis" (ambdues nascudes a Barcelona).

A partir de 1900 el panorama donà un tomb i començaren a sorgir fora de Barcelona entitats com la Secció de Muntanya del Centre de Lectura de Reus (1901), el Centre Excursionista de la Comarca del Bages a Manresa (1905), el Centre Excursionista de les comarques de l'Urgell i la Segarra a Tàrrega (1905), el Centre Excursionista de Lleida, el Centre Excursionista de la comarca del Vallès (1908), o la Secció d'Excursions de la Catalunya Vella a Vic (1909), per citar-ne només algunes.

A Barcelona va ocórrer el mateix: es creà la Secció Excursionista del CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria) (1904), l'Associació Excursionista Avant (1904), la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic popular (1905), el Club Muntanyenc (1905), i tot un seguit de noves entitats que podrien arribar a formar una llista de prop d'una setantena d'associacions creades fins a l'any 1931.

A banda d'aquest brot de noves entitats, a principi de la segona dècada del segle XX, l'excursionisme català començà a organitzar-se també de forma col·lectiva. Així, l'any 1910 s'organitzà el Primer Aplec Excursionista a Poblet, fruit del qual sortirà la iniciativa de fer els congressos excursionistes que van tenir lloc a Lleida (1911), a Manresa (1912) i a Tarragona (1914). Els Congressos Excursionistes van suposar un excel·lent motiu per reflexionar entorn el fet excursionista, justament en un moment en el qual l'esmentada transició cap a un excursionisme orientat al turisme esportiu i els dubtes respecte allò que l'excursionisme havia de ser, estaven a l'ordre del dia.

En aquest període cal destacar la presidència de Cèsar August Torras, que fou el personatge clau que vehiculà la transició. Fou el primer president que va ser fonamentalment excursionista i que amb una bona dosi de mà esquerra i sempre amb molta precaució, va anar introduint el factor esportiu dins el clàssic excursionisme català.

Les coses no podien ser d'una altra manera, ja que les activitats tradicionals dins el món excursionista -amb això ens volem referir a la literatura, la ciència...- eren exercides ara per altres institucions creades amb aquesta finalitat[1].

Com podem veure, aquesta florida i revifada del moviment excursionista durant els inicis del nostre segle, amb el canvi que això suposa, la podem atribuir a moltes i deverses circumstàncies de les quals intentarem treure'n l'entrellat al llarg d'aquest capítol.

6.2. La popularització de l'esport i el turisme esportiu

Malgrat totes les iniciatives que sorgeixen amb el canvi de segle, cal tenir en compte que a principi del segle XX, els treballadors encara no tenien períodes de vacances; per tant, tal com hem explicat en el capítol 3.2. només un determinat segment de la població podia accedir a l'excursionisme i, més tard, a l'esport.

[1]- Probablement aquest és el motiu que explica per què quan es van crear les primeres associacions excursionistes, les llistes de les entitats comptaven amb personatges que eren clau en els esdeveniments polítics i culturals del moment, i en canvi amb el nostre segle s'endevina una sensible pèrdua de protagonisme per part de les Associacions Excursionistes pel que fa a aquest aspecte.
D'altra banda, amb la imminent popularització de l'excursionisme, el fet d'ésser membre d'una d'aquestes entitats, ja no suposa "un toc de distinció" de la mateixa categoria que fins aleshores.

Així doncs, el turisme era enormement minoritari entre la població catalana i per això, influits una vegada més per allò que es feia a fora, els excursionistes es van adonar que calia intentar atraure el turisme estranger:

"Heus aquí una nova industria d'altes finalitats que's vol arrelar a la nostra terra, començant per la plana, y que segurament s'extendrà per tots els indrets, si tothom hi ajuda a mida de ses forces.

Per això s'ha d'anar divulgant coneixement de les belleses del nostre país, faciliatar els medis de comunicació y fer agradosa i saludable aquí l'estada dels nostres visitants. Ens cal imitar un xic lo que's ve fent en llocs com Suiça i França; cal embellir y confortar l'estada a la nostra terra"[1].

Aquest interès creixent pel turisme estranger farà que tingui lloc un esforç per millorar la xarxa de comunicacions, sense la qual aquesta nova etapa esportiva i turística de l'excursionisme, no hauria estat possible. La millora de les comunicacions, la publicació de mapes i guies, esdevingueren una tasca important per part del CEC.

No podem oblidar que a començament del segle XX la indústria de l'automòbil comença a irrompre en el mercat, fet que estarà inexorablement lligat al desenvolupament del turisme. Per aquesta raó, en ocasions ens trobem amb campanyes iniciades pel Reial Automòbil Club que són secundades pel CEC. L'any 1906, "El Mundo Deportivo" dedicà la primera campanya pública a demanar que s'arreglés la carretera Barcelona-França, protesta que van recolzar el CEC, La Unión Velocipédica (UVE) i l'Automòbil Club. Més tard, al 1908 convocats per la Junta de l'automòbil Club de Barcelona, es reuniren els diputats i senadors per Catalunya i representants de diverses entitats de Barcelona, entre les quals hi figurava el CEC, a fi de tractar l'estat de les carreteres. D'aquesta manera es creà entre els assistents un Comitè de Defensa de les Carreteres de Catalunya.

La millora de les xarxes de comunicació afavorí l'accés a l'alta muntanya. D'aquí que hi hagués una major facilitat per introduir les pràctiques que se'n derivaren, com els campaments o la promoció i la construcció de refugis, la qual cosa va suposar una peça essencial en el desenvolupament de la versió més esportiva de l'excursionisme.

Per altra banda, l'esport a Catalunya durant l'etapa noucentista va passar per un procés de massificació i consolidació d'aquest tipus de pràctiques, que no es popularitzaren fins al primer terç del segle XX, malgrat que ja eren existents a final del segle XIX.

Amb el tombant de segle, la gran rellevància de les activitats culturals i científiques és abandonada progressivament, i dóna pas a un augment de les activitats esportives i turístiques. Les associacions excursionistes conservaren el sentiment d'amor a la terra que les va impulsar en els seus inicis, però la seva funció social donà un gir important. Aquella mancança per part dels organismes públics renaixentistes -substituïda per les entitats excursionistes- a l'hora de vetllar per la cultura catalana, fou abordada, sobretot a partir de la Mancomunitat de Catalunya (1914), des de diferents institucions de nova creació. De manera que el moviment excursionista acusat per aquest fet i per la creixent

[1]- "L'atracció de forasters". BCEC. Any XVIII. Octubre de 1908. Núm. 165, pàg. 310. Página: 2

demanda d'institucions que acollissin les noves pràctiques esportives importades d'Europa, no va tenir altre remei que adaptar-se.

El canvi que el procés d'industrialització suposà en la relació entre la població urbana i la natura, va fer que d'alguna manera els intel·lectuals noucentistes intentessin fer front a les tensions que provocaven el creixement de les grans ciutats. L'existència cada vegada més nombrosa de practicants d'"esports de muntanya", l'interès per provocar una major afluència de turisme, per millorar els accessos a les zones muntanyenques, no deixa de ser una mostra més d'aquest afany civilitzador que tant va preocupar als noucentistes.

-ASIMOV, Isaac. *Cronología de los descubrimientos*. Ariel. Barcelona, 1985.
-BILBENY, Norbert. *Filosofia contemporània a Catalunya*. Edhasa, Barcelona, 1985.
-CASASSAS, Jordi. "Els intel·lectuals catalans, el catalanisme i la crisi cultural de les darreries del vuitcents". *AFERS. Fulls de recerca i pensament*. Núm. 19. 1994.
-CASASSAS, Jordi. "L'arrencada del segle XX" a Història. *Política, societat cultura dels països catalans*. Vol. 8. Enciclopèdia Catalana. Barcelona,1995.
-GABRIEL, Pere. "Socialisme, lliurepensament i cientifisme". *Història de la cultura catalana*. Vol. V. Edicions 62. Barcelona,1994.
-FONTANA, Josep. "L'altra Renaixença: 1860 i la represa d'una cultura nacional catalana". *Història de la cultura catalana*. Vol. V. Edicions 62. Barcelona,1994.
-IZARD, M.; RIQUER, Borja de. *Conèixer la història de Catalunya*. Vol. IV. Vicens-Vives. Barcelona,1993.
-JORBA, Manel. "Literatura, llengua i Renaixença. Models literaris i influències culturals" a *Història de la cultura catalana*. Vol. V. Edicions 62. Barcelona,1994.
-JUTGLAR, Antoni. *Historia crítica de la burguesía en Cataluña*. Antropos, Barcelona,1984.
- LAGARDERA, Francisco. *Una interpretación de la cultura deportiva en torno a los orígenes del deporte contemporáneo en Catalunya*. Tesi doctoral. Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Desembre de 1990.
-MOLAS, J. "La cultura durant el s.XIX" a *Història de Catalunya*. Vol. V. Salvat, Barcelona,1978. pàg. 278.
-RIERA i TUEBOLS, Santiago. "El positivisme científic i la difusió del darwinisme. Les ciències naturals i mèdiques a la Renaixença" a *Història de la cultura catalana*. Vol. 5. Edicions 62. Barcelona,1994.
-ROMA, Francesc. *Història social de l'excursionisme català (1876-1986)*. Oikostau. Barcelona, 1996.
-TERMES, Josep. "El catalanisme vertebrador de la societat catalana" a *Història de la cultura catalana*. Vol. 5. Edicions 62. Barcelona,1994.
-TERMES, J. CASASSAS, J. *El nacionalisme com a ideologia*. Proa, Barcelona, 1995.
-VV. AA. *Historia de la humanidad*. Vol. 8 i 9. Difusora Internacional. Barcelona, 1993.
-VV. AA. *Història de la literatura catalana*. Vol. 1. Edicions 62. Barcelona,1994.
-VILAR, Pierre. *Història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1987.

Index documental

- Arxius consultats:
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.
Arxiu del Centre d'Estudis Ilerdencs.
Arxiu Històric de la Ciutat de Lleida.
Arxiu del Centre Excursionista de Catalunya.
Arxiu de l'Ateneu de Barcelona.

- Fonts documentals:
Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana
Butlletí de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques
Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana
Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya
Centre Excursionista de Catalunya
Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques

Abreviatures

ACEC	Associació Catalanista d'Excursions Científiques
AEC	Associació d'Excursions Catalana
BACEC	Butlletí de l'ACEC
BAEC	Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana
BCEC	Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya
CEC	Centre Excursionista de Catalunya
MACEC	Memòries de l'ACEC

Index

1. Característiques de la recerca **Pàg. 5**

1.1. Introducció
1.2. Objecte de l'estudi
1.3. Metodologia
1.4. Marc general de la recerca. Els moviments socials a la Catalunya de finals del segle XIX

2. El context històric en el qual va sorgir l'excursionisme **Pàg. 6**

2.1. Les transformacions en el món, Espanya i Catalunya a les darreries del vuit-cents
2.2. La situació política i econòmica a Espanya i Catalunya
2.3. Positivisme, liberalisme i socialisme
2.4. Renaixença i catalanisme
2.5. La burgesia catalana i el model intel·lectual conservador

3. L'excursionisme a l'últim quart del segle XIX **Pàg. 15**

3.1. Les primeres entitats excursionistes
3.2. Les persones
3.2.1. Els antecedents
3.2.2. Els primers fundadors
3.2.3. Altres membres importants
3.2.4. Excursionistes destacats dins el món intel·lectual de l'època
3.2.5. Els excursionistes a grans trets
3.2.6. L'excursionisme i les dones
3.3. El Centre Excursionista de Catalunya com a paradigma de l'excursionisme català

4. El paper de les societats excursionistes en el món cultural de l'època **Pàg. 28**

4.1. L'excursionisme científic i cultural
4.1.1. L'amor a la terra i l'amor a la ciència
4.1.2. L'activitat cultural, la conservació de monuments i l'estudi del folklore
4.1.3. Les excursions i les visites instructives
4.2. Les entitats excursionistes com a vehicle de transmissió de valors culturals i ideològics
4.2.1. El catalanisme i la Renaixença
4.2.2. El suposat caràcter apolític de les associacions excursionistes

5. Vinculació de les societats excursionistes amb els primers esports de muntanya **Pàg. 42**

5.1. La influència europea
5.2. La secció d'esports de muntanya
5.3. Els primers esdeveniments esportius a la natura

6. De l'excursionisme científic al turisme esportiu: a tall de conclusió **Pàg. 50**

6.1. La consolidació de l'excursionisme
6.2. La popularització de l'esport i el turisme esportiu

Bibliografia **Pàg. 54**